

Høring om kirkebygg

Sammendrag

Det er to grunner til at Kirkerådet ønsker å sende et dokument om kirkebygg på høring:

- 1) Kirkemøtet har siden 1990 hatt myndighet til å vedta regler og retningslinjer som gjelder kirkebygg. Det er behov for å ajourføre disse regelverkene på bakgrunn av de kirkelige reformene som er vedtatt siden 1990 og den senere utvikling i bruken av kirker. De reviderte regelverkene som legges fram i denne høringen med tanke på behandling på Kirkemøtet i 2015, er:
 - A) Regler for bruk av kirkene
 - B) Regler om liturgisk inventar og utstyr
 - C) Regler for bruk av kirkens klokker

I tillegg legges det fram et forslag til *veiledning* for avhending og utleie av kirker som ikke er i bruk og som eies av soknet.

- 2) Etter at rådgivningsansvaret for kirkebygg ble overført fra departementet til Kirkerådet, er Kirkerådet blitt stadig sterkere involvert i arbeidet med godkjenning av nye kirker og i rådgivning om ombygging av kirker mm. Godkjenningsmyndigheten for kirkebygg ligger fortsatt i departementet, og er forankret i gjeldende kirkelov. Imidlertid tillegges Kirkerådets innstilling stor vekt i departementets forvaltning av disse sakene, noe som også har sammenheng med pågående endringer i Kirkeordningen.

Denne høringen reiser en rekke sentrale spørsmål som vil ligge til grunn for Kirkerådets forvaltning av kirkebyggsakene. Derfor omfatter høringsdokumentet først to kapitler om teologiske og historiske perspektiver på kirkebygg, og deretter noen aktuelle kirkerettslige prinsipper for kirkebygg. Synspunkt som høringsinstansene gir på disse kapitlene kan få betydning for Kirkerådets videre arbeid med kirkebyggsaker og et fremtidig arbeid med endringer i kirkeloven og annet regelverk for kirkebygg.

Høringen inneholder følgende kapitler:

0. Bakgrunn for høringen om regelverk for kirkebygg

Del I Teologiske og historiske perspektiver på kirkebygg

1. Hvorfor trenger kirken kirker?

2. Hva er et økumenisk-luthersk kirkerom?

Del II Kirkerettslige perspektiver på kirkebygg

3. Innledning til kirkerettslige perspektiver for kirkebyggene
4. Vigsling av kirke – og velsignelse av lokale til kirkelig bruk.
5. Kirkebygg og livssynsnøytralitet
6. Kirke som selvstendig bygg eller del av annet bygg
7. Andre modeller for kirkerom/menighetslokaler
8. Problemstillinger ved nedleggelse, utleie og salg av kirkebygg

Del III Forslag til reviderte regelverk om kirkebygg

9. Regler for bruk av kirkene
10. Regler om liturgisk inventar og utstyr
11. Regler for bruk av kirkens klokker

Saksorientering

0. Bakgrunn for høringen om regelverk for kirkebygg

Det er flere grunner til at Kirkerådet ønsker en høring om kirkebygg og om regelverket for dette med tanke på vedtak i Kirkemøtet 2015:

Kirkemøtet har siden 1990 hatt myndighet til å vedta *Regler for bruk av kirken, Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr* og *Regler for bruk av kirkens klokker*. Etter at Grunnlovens § 16 ble endret 21. mai 2012, gjør Kirkemøtet ikke lenger vedtak ut fra en *delegert* myndighet, men er øverste vedtaksorgan i disse sakene. Disse tre regelverkene kan det være behov for å gjennomgå ut fra dagens situasjon og bruk av kirken. Liturgisk inventar og utstyr bør blant annet ses i sammenheng med vedtakene og veiledningsstoffet som inngår i gudstjenestereformen. Og i forbindelse med saken Kunsten å være kirke (KM 7/05) ba Kirkemøtet om en vurdering av regelverket for behandling av midlertidige kunstinntallasjoner i kirkebygg.

Kirkerådet har også fått en viktigere rolle i rådgivning om kirkebygg ved at rådgivningen ble overført fra Kirke departementet til Kirkerådet i 2008. I departementets brev om overføring av stillingen heter det:

Overføringen innebærer at Kirkerådet heretter vil ha ansvar for å fungere som rådgiver for bl.a. departementet og biskopene i saker som er nevnt i kirkeloven § 21, herunder oppføring, ombygging og utvidelse av kirke. Videre vil Kirkerådet ha ansvar for å uttale seg når biskoper ber om råd i saker om anskaffelse eller avhendelse av kirkens inventar og utstyr, jf. Kirkeloven § 18 siste ledd (Brev fra KKD 04.06.2008).

Kirkerådet avgir derfor uttalelser om planer om nye kirker, og gir råd om endringer i kirkebygg og om kirkelig inventar og utstyr. Men fortsatt gjelder at departementet er godkjenningssinstans for ”oppføring, ombygging, utvidelse og nedleggelse av kirke” (jf. Kirkeloven § 21 4. ledd). I forbindelse med nedlegging av kirke er det behov for å utarbeide en veiledning om hvordan dette best kan skje, noe som også er foreslått i kapittel 8 i høringsdokumentet.

I noen nyere kirkebyggsaker har det blitt reist prinsipielle problemstillinger som det er behov for å drøfte nærmere. Ofte har dette ført til omfattende debatter i media. Det gjelder spørsmålet om forholdet mellom kirkebygg og livssynsnøytrale seremonibbygg, om å legge inn et livssynsnøytralt rom i et kirkebygg, om en kirke alltid skal være et selvstendig bygg, og eventuelle betingelser om de kan inngå som del av annet bygg. Kirkerådet har allerede drøftet noen av disse problemstillingene, og ser et behov for å forankre sine prinsipper og sin rådgivning om kirkebygg i en bred høring. Revisjon av kirkelig regelverk som Kirkemøtet vedtar, krever en forutgående høring. Som en viktig forberedelse til denne høringen arrangerte Kirkerådet også en konsultasjon om kirkebygg 28. august 2013.

Generelt har kirkelige organer fått stadig økt myndighet også i saker som angår kirkebygg og bruk av kirken. Likevel foreslås det ingen endringer av kirkeloven i denne høringen, ettersom slike endringer vedtas av Stortinget. En ny kirkelov vil også omfatte mange andre saker enn kirkebygg og forutsetter en rekke kirkepolitiske avklaringer som ennå ikke er gjort. Det planlegges et omfattende arbeid med ny kirkelov på bakgrunn av endringene i Grunnloven i 2012. Endringer i forbindelse med kirkebyggsaker som

forutsetter endringer i kirkeloven vil reises når ny kirkelov skal foreslås. Dette betyr at det i denne høringen verken foreslås endringer av finansieringen av kirkebygg eller av kirkelovens definisjon av kirke. Det er heller ikke foreslått endringer i *Tjenesteordning for biskoper* eller andre tjenesteordninger. Høringen kan likevel gi viktige innspill til fremtidige endringer av kirkeloven.

For den som ønsker å få utdypet spørsmålene som høringen reiser, vises det til den omfattende kirkebyggutredningen som Kirkerådets direktør igangsatte: *Kirkehuset og lovgivningen. Bygning Interiør og inventar Utstyr Bruk*. Utredning ved Knut Andresen, Hamar 2013. Utredningen er tilgjengelig på Kirkerådets nettside www.kirken.no.

Utredningen belyser mange spørsmål som ikke er tematisert i dette høringsbrevet, blant annet foreslår utredningen endringer i kirkeloven. Utredningen gir teologiske og kirkerettslige perspektiver på kirkebygg og inneholder mange konkrete kirkebygg-eksempler på de prinsippene som drøftes. Utredningen inneholder også et eget forslag til endringer av lovgivningen om kirkebygg.

De endringer i lovverket som foreslås i *Kirkehuset og lovgivningen* er imidlertid *ikke* identisk med forslaget som legges fram i dette høringsbrevet. Forslaget til regelverk i dette høringsbrevet tar utgangspunkt i gjeldende regelverk. Utredningen har hatt stor betydning for arbeidet dette saksdokumentet og høringsinstanser har et viktig ressursmateriale tilgjengelig i den nevnte utredningen.

Høringsspørsmålene er av ulik karakter. Noen spørsmål er generelle og inviterer til samtale, hvor noen hovedsynspunkter kan skrives inn som hørings svar. Andre spørsmål handler om høringsinstansen synes gjeldende regelverk er tilstrekkelig, eller ønsker videre presiseringer i regelverket. Mange spørsmål er imidlertid helt konkrete og gjelder detaljer i regelverket mm.

Del I Teologiske og historiske perspektiver

1. Hvorfor trenger kirken kirker?

Ordspletet i spørsmålet ovenfor sier noe viktig. Ordspletet forteller at ordet *kirke* kan bety noe så forskjellig som et fellesskap av *mennesker* - og en *bygning*. Ordspletet er ikke mulig bare på norsk, men på en rekke andre språk.

Den primære betydningen av ordet *kirke* er den kristne menighet, slik vi sier det i trosbekjennelsen: "Jeg tror på Den hellige ånd, en hellig, allmenn kirke, de helliges samfunn". At ordet *kirke* også kan bety den fysiske bygningen hvor dette troende fellesskapet av mennesker samles, er den sekundære betydningen av ordet. Kirkebygget har fått sitt navn etter dem som samles der, og ikke omvendt. Grunnen til dette er ikke bare at den kristne menighet fantes før det ble bygget noen kirke, men også fordi disse menneskene, "de levende steiner" i kirken, er viktigere enn bygninger. Augustin formulerte dette ordspletet slik: "Kirken er stedet hvor kirken samles".

Vårt ord *kirke* (norrønt *kirkja*) kommer av det greske ordet *kyriake*, som betyr "det som hører Herren til". Det forteller at ordet kirke, også i betydningen *den kristne menighet*, er et avledet ord. Utgangspunktet er *kyrios*, Herren, som gir identitet til kirken som fellesskap og kvalifiserer den som hellig. Det betyr at den kristne menighet er et fellesskap av mennesker som har delaktighet i Jesus Kristus (1 Kor 1, 9). Og kirken som fellesskap gir så identitet til selve kirkebygget, fordi kristne samles og feirer sine gudstjenester der. Dette er den logiske og teologiske sammenheng mellom disse tre, i avledet rekkefølge: Kristus, kirken og kirkebygget.

De første kristne

Fra første stund tok kristne i bruk private hus og hjem til egne samlinger. Dette var helt i tråd med jødisk religiøs praksis, som i stor grad fant sted i hjemmet (5 Mos 6,4-9). Der "brøt de brødet og spiste sammen med oppriktig og hjertelig glede" og "lovet Gud", slik det står i Apostlenes gjerninger (2, 46f). De hadde steder hvor de møttes regelmessig: "Inne i byen gikk de opp på den salen hvor *de pleide* å holde til" (Apg 1,13). Forløperne for våre kirkebygg finner vi først og fremst i disse gudstjeneste-rommene i husene til velstående mennesker i menigheten (Rom 16,5; Kol 4,15). Her holdt de måltider, feiret nattverd, ba og leste fra skriftene (1 Kor 10 og 11).

I den aller første tiden samlet de seg også på tempelplassen til tidebønnene (Apg 2,46; 3,1). I lys av Det nye testamente kan vi si at hjemmene hvor de samlet seg til måltid, ble deres *tempel*, ettersom Jesu offerdød erstattet alle sonings- og offerhandlinger som hørte til tempelet. Det er dette poenget som ligger i det mest tempelkritiske ord Jesus sa: «Riv ned dette tempelet, og jeg skal reise det opp igjen på tre dager» (Joh 2,19) At hans død erstattet alle tempelofre, kom tydelig til uttrykk i nattverdmåltidet, som var den nye arven fra "rommet ovenpå" der Jesus innstiftet dette måltidet (Mark 14,15). Templet i Jerusalem tok de første kristne i bruk som deres *bedehus*. Og når de samlet seg der, videreførte de synagogens liturgiske skikker med faste bønner, skriftlesninger og preken (jfr. Luk 4,14f). Samtidig ble alt dette omformet i lys av troen på Kristus.

Arven fra to rom videreføres i gudstjenesten

Det har ofte vært fremhevet at den kristne gudstjenesten bygger på en dobbelt arv, en arv fra to ulike rom: arven fra "salen ovenpå" med nattverdhandlingen, og arven fra synagogen med Ordets del og bønnene. En kan her føye til at etter at templet i Jerusalem ble ødelagt i år 70 e. Kr., ble to liturgiske ledd fra tempelgudstjenesten

innført i synagogegudstjenesten: levittenes sang fra Salmenes bok, som nå ble tatt hånd om av menigheten, og den aronittiske velsignelsen, som fortsatt ble lyst av en prest. I den *kristne* gudstjenesten ble sangen fra Salmenes bok tatt i bruk svært tidlig, mens den aronittiske velsignelsen ble innført i høymessen først av Martin Luther. Derfor kan vi også fremheve arven fra et tredje rom, fra templet i Jerusalem, men med den viktige forskjellen at Jesu offerdød erstattet alle tempelofringene.

Det forteller noe vesentlig at de kristne kom sammen og feiret gudstjeneste på ”den første dag i uken”, på dagen for Kristi oppstandelse (Apg 20,7). Søndagen fikk en særlig betydning og kom etter hvert til å bli den ukentlige helligdagen i hele den kristne kulturfæren. Og Kristi oppstandelse ble ikke bare utgangspunktet for den ukentlige helligdag, men også for fremveksten av hele kirkeåret og dermed for en kristen forståelse av *høytider* og forskjellen mellom *helg* og hverdag.

Men om vi kan tale om kirkeår og *helg*, kan vi også tale om *hellige rom* i vår kirke? Den kristne filosofen Paul Ricoeur så religiøst liv i nær sammenheng med de grunnleggende betingelser og rammer for vår tilværelse, til *tid* og *rom*. Han fant det bemerkelsesverdige at religiøst liv, *det hellige*, kunne beskrives som en måte å bebo *tid* og *rom* på.

Hvis dette er riktig, er det interessant å se hvordan Det nye testamentet og de første kristne så på det som kalles *hellig rom* eller *hellig sted*.

Hellige rom i urkirken?

I Lukasevangeliets gis det et levende bilde av templets rolle i folkets fromhetsliv: Her møter vi presten Sakarja, far til døperen Johannes, som blir bønnhørt og får et gledesbudskap fra Gud mens han gjør tjeneste «for Guds ansikt» i templet (Luk 1,5-80). I forbindelse med at Maria og Josef bar Jesus «fram for Herren» i templet, møter vi Simeon som velsigner dem og lovpriser Gud for barnet. Og vi møter Anna, som aldri forlot templet, «men tjente Gud i faste og bønn natt og dag» (Luk 2,22-40). Ved påskehøytiden drog også familien til tempelbyen, og etter mye leting finner de den tolv år gamle Jesus i templet, hvor han satt blant lærerne, lyttet til dem og stilte spørsmål, slik at de undret seg over hvor forstandig han var og hvor godt han svarte. Hans replikk «Visste dere ikke at jeg må være i min Fars hus?» har nok kommet til å prege kristnes forhold til kirkebygget, og til kirken som *undervisningssted* i kristen tro, ikke minst for barn og unge (Luk 2,41-52).

I fortellingen om enkens skjerv i tempelkisten, gir Jesus disiplene et *diakonalt* perspektiv på det som skjer i et gudshus, og lærer oss noe om hva sann fromhet og givertjeneste er (Luk 21,1-4). Og når Jesus kritiserer offerpraksisen og kommersialiseringen av templet, siterer han profetenes ord «Mitt hus skal være et bønnens hus. Men dere har gjort det til en røverhule» (Luk 19,45-48). Også dette har vært forstått som retningsgivende for vår bruk av kirkehus: Kirkehuset skal være et *bønnens* hus. Dette kan i dag også knyttes til det økende behovet for å oppsøke åpne kirkerom, for å oppleve stillhet, lystenning og bønn.

For de første kristne var ethvert sted hvor de samlet seg til bønn og nattverdfeiring, et hellig sted. Fordi de troende selv er helliget og «er Guds tempel» (1 Kor 1,2 og 3,16). De er «levende steiner som bygges opp til et åndelig hus» (1 Pet 2,5), et hellig folk og et kongelig presteskap (1 Pet 2,9). Hellige steder er ikke begrenset til ett bestemt kultsted, men finnes på ethvert sted der kristne kommer sammen og ”tilber i ånd og sannhet” (Joh 4, 24). Det er heller ikke stedet som sådan, eller rommet som er det primære, men at

Kristus selv er midt i blant oss «der to eller tre er samlet i mitt navn» (Matt 18, 20). Rommet helliges gjennom de troende som samles i Jesu navn.

I kirkens første tid ble de kristne ansett av omverdenen for å være ugudelige, fordi de ikke hadde noen offentlige kultsteder. Paulus tale på Areopagos kan ses i denne sammenheng: ”Gud, han som skapte verden og alt som er i den, han som er herre over himmel og jord, han bor ikke i templer reist av menneskehender” (Apg 17,24). Heller ikke katakombene var de kristnes ”kirker”. De var mer å sammenlikne med gravlunder, hvor man feiret minnet om de døde, som ofte var martyrer.

Naturlig nok hadde ikke menighetene noe offentlige kultsted, ettersom kristne var en forfulgt minoritet i store deler av de første 250 årene. Likevel kom menigheten regelmessig sammen i bestemte hus. Og forbindelsen mellom menighet og samlingsstedet ble så tett at det greske ordet *ecclesia* (*forsamling*) allerede i det 2. århundre ble brukt både om menigheten og om huset hvor menigheten kom sammen (Klemens av Aleksandria). I forhold til mange andre religiøse praksiser i Romerriket, hvor man oppsøkte templer kun ved livets overgangsriter og akutte situasjoner preget av glede eller sorg, skilte både jøder, kristne og enkelte mysteriereligioner seg ut ved at de troende kom jevnlig sammen. Dette førte til at kirkebygget fikk en sentral betydning i menighetens liv.

De første kirkerommene

De eldste kristne samlingsstedene som vi i dag kjenner ble naturlig nok innrettet i tråd med kristen gudstjenesteform og dåpspraksis. Disse stedene forteller noe om hvordan menigheten feiret gudstjeneste. Utgravninger av de eldste huskirkene i Midtøsten tidlig i det 3. århundre viser at det fantes et eget rom med dåpsbasseng og en større sal hvor de feiret gudstjeneste. Et sted i Syria (Dura Europos) var det bygget en 20 cm høy plattform, som en antar gudstjenesten ble ledet fra, og den var i østre del av rommet. Menigheten vendte seg altså mot øst. Allerede Ireneus (ca år 185) synes ha forutsatt at kristne bad vendt mot øst, slik en nokså sikkert også hadde gjort i templet i Jerusalem.

Disse trekkene viser at kristen tro og liturgi tidlig fikk *romlige* uttrykk. Å ”tilbe i ånd og sannhet” betød ikke at samlingsstedet var uten sansbare og sakrale trekk. Vi har til i dag ivaretatt orienteringen mot øst både i våre kirkebyggskikker og i våre gravskikker, ved at de døde begraves med ansiktet vendt mot øst i forventning om Kristi komme og oppstandelsens dag (jfr. Matt 24,27).

Åpne og offentlige kirkebygninger (basilikaene)

Da kristenforfølgelsene tok slutt og kristendom ble tillatt i Romerriket (311/313) og dessuten ble statsreligion i 380, fikk menighetene egne, offentlige bygninger som samlingssted. Med den vekst som menighetene hadde opplevd, var de private husene ikke lenger egnet som samlingssteder. De offentlige kirkebygningene gav helt nye forhold for de kristne og førte til store endringer i gudstjeneste- og menighetsliv og gjorde kunnskap om kristendom mer tilgjengelig for andre.

Laterankirken i Roma regnes som det første offisielle og representative kirkebygget. I utfordringene med å tre sterkere fram i offentligheten og innlemme et stort antall nye mennesker i menighetene, ble kirkebyggene svært viktige. De var ofte monumentale uttrykk for den kristne tro, og ble forstått både som *domus ecclesia* (lat./gr.-lat. *menighetens/ kirkens hus*) og *oikia kyriake* (gr. *Herrens hus*). Kirken overtok offentlige bygg som ikke hadde vært knyttet til en annen religiøs kult, ofte utformet som *basilikaer* (gr. *kongelig*), og kirken fikk bygget nye basilikaer. Disse byggene har et høyt midtskip og to lavere og mindre sideskip på hver side, atskilt ved to søylerekker -

en konstruksjonsmåte som gjorde det mulig å bygge store rom med godt lysinnfall. I basilikaene var det gjerne en halvrund nisje (*apsis* eller korparti) som ble en naturlig plass for alteret. Bak alteret var bispestolen plassert, som prekenen ble holdt fra. Kirken valgte de offentlige samlingsrommene som bygningsform framfor de tradisjonelle tempelbygningene.

Basilikaformen fikk stor betydning for senere kirkebygging i det latinske vest, i form av langkirker, som med en lineær, horisontal akse pekte dynamisk framover i tid. I det ortodokse øst dominerte en sentralkirkeform med en vertikal akse som pekte oppover i en tidløs forening med den himmelske Kristus.

Da kirken ble den dominerende og eneste tillatte religion, ser vi også mange eksempler på at kirkebygg ble symbolbygg på makt og dominans. Denne siden ved kirkebygget bør heller ikke underslås. I den videre utvikling gjennom århundrene ser vi også at kirkene bygges i samsvar med de arkitektoniske ideer, byggetekniske muligheter og den teologi, liturgi og symbolforståelse som rådet til ulike tider og i ulike deler av kristenheten. Flere mønstre utviklet seg, men *langkirke* og *sentralkirke* regnes som de to hovedformene for kirkebygg.

To kirkeformer i Norge

Da kristendommen kom til Norge, ble det holdt messer og Olav Haraldssons kristenrett på Moster i 1024 fastsatte at det skulle bygges menighetskirker for dette. Små steinkirker i romansk stil ble bygget, men etter hvert kom stavkirkene av tre. Disse er også inspirert av basilikaformen, men med mindre lysinnfall på grunn av klimaet. I Norge har langkirken vært den vanligste kirkeformen helt fra middelalderen av. Langkirker uttrykker at menigheten er underveis på en pilegrimsvandring mot det evige mål (lat. *via sacra*=den hellige vei). Sentralkirker kan være åttekantede, runde eller ha korsform. I Norge ble sentralkirker bygget i opplysningstiden og fram til 1850-tallet, før nygotikken gjorde sitt inntog med langkirker helt fram til 1950-tallet, da sentralkirker igjen ble foretrukket i de fleste kirkebygg. Sentralkirken uttrykker at Kristus er midt blant oss, ved at alteret har en mer sentral plassering i menigheten.

Begge kirkeformene sier noe viktig om den kristne gudstjenesten, og begge har sine styrker. Den første legger vekt på troens ”ennå ikke”, den andre uttrykker troens ”allerede nå”. Den første uttrykker at Gud er hellig, transcendent og rekker ut over vårt begrensede fellesskap (Jer 23,23). Den andre uttrykker at Gud er nær oss i sitt hus (Sal 65,5). Ofte handler det om å skape en god balanse mellom distanse og nærhet i samspill med det kirkerommet gudstjenesten feires i.

Hvorfor trenger kirken kirker?

Ut fra det som er beskrevet i dette avsnittet kan svaret på dette spørsmålet være:

- 1) Kirken trenger kirker fordi den i sitt vesen er et fellesskap som jevnlig kommer sammen for å feire gudstjeneste og på ulike måter bli styrket i sin kristne tro og tjeneste for andre. Det er ikke tilstrekkelig med seremonirom til riter ved livsoverganger.
- 2) Kirken trenger kirker fordi den i sitt vesen vil være inviterende og offentlig tilgjengelig for alle som søker kirkerommet i ulike livssituasjoner. Kirkebygget gir god mulighet for mange til å bli kjent med kristen tro og tilbedelse.

Samtale- eller høringsspørsmål 1:

- A. *Hva betyr deres kirkebygg for lokalbefolkningen?*
- B. *Er dere enige i de to svarene som gis på spørsmålet om hvorfor kirken trenger kirker?*
- C. *Hvordan mener dere disse to hensynene er ivaretatt i deres lokale kirkebygg?*

2. Hva er et økumenisk-luthersk kirkerom?

Vi gjør et stort sprang helt til reformasjonen og Martin Luther. Middelalderens viktige tusen- år omtales bare indirekte, i forhold til hvordan den lutherske reformasjonen videreførte og avviste trekk ved kirkerommet og inventaret som hadde utviklet seg i dette tidsspennet. Så forsøker vi å gi et bilde av hva et økumenisk-luthersk kirkerom kan være dag.

Luthers syn på kirkerommet

De innvendingene Luther hadde mot kirkerom og inventar var basert på ønsket om en tydeligere konsentrasjon om det helt sentrale i den kristne tro: evangeliet om Guds rettferdiggjøring av syndere, ved nåden og troen alene. Dette gav blant annet følgende konsekvenser:

- Kritikk av kirkerommets stadig lengre korpartier hvor presteskaper satt, og av markante skillevegger mellom skip og kor. Dette var i strid med tanken om det allmenne prestedømmet og menighetens liturgiske enhet. Innføring av kirkebenker for hele menigheten var også ment å heve den status alle døpte har.
- Styrking av prekenens betydning i nattverd gudstjenesten, noe som førte til en mer sentral plassering og mer dominerende utforming av prekestolen. Kirkebenker var også nødvendige fordi prekenen ble lengre. Felles sang av diktete salmer styrket også menighetens deltakelse og forståelse av innholdet i den kristne tro, og tilførte et nytt musisk uttrykk i gudstjenesten.
- Døpefonten ble flyttet fra kirkerommets inngang og fram mot koret for å øke bevisstheten om dåpens sakrament, som nå var det ene av kun to sakramenter.
- Avvisning av relikviens frelsende kraft og dermed av behovet for en relikvie plassert i alteret. Pilegrimskirker og pilegrimsferder ble avvirket.
- Avskaffelse av bilder og skulpturer som var preget av Maria- og helgendyrkelse. Utsmykningen ble for det meste beholdt i den lutherske reformasjon, men fikk først og fremst en pedagogisk hensikt. Etter hvert kom katekismetavler og utsmykning i form av sentrale bibelord inn i kirkene.

Til tross for dette var den lutherske del av reformasjonen generelt *konservativ* og ville beholde mye av det som kunne beholdes av kirkerom, kirkelig inventar og utsmykning - om en da ser bort fra alle *klosterkirkene*, som ble destruert eller solgt til andre formål. Mange steder ble sidealtrene beholdt, men de ble ikke brukt. Hovedalteret ble ikke omgjort til et kateter, slik det skjedde i noen andre reformatoriske kirkesamfunn. Tvert imot omtalte Luther nattverden som ”alterets sakrament”, og gav dermed alteret en tydelig plass i kirkerommet. Prestene forrettet nattverd ved alteret. Fordi nattverd var en integrert del av hovedgudstjenesten, fremstod alterpartiet som kirkerommets sentrum. Alteret ble heller ikke flyttet ut av koret og ned i kirkeskipet. Tvert imot inntok hele *menigheten* koret under nattverdhandlingen, for så å forflytte seg til kirkeskipet under prekenen. Slik ble ikke koret lenger et symbol på skillet mellom menighet og presteskap.

Den kirkeforståelsen som ligger i *Den augsburgske bekjennelsen (CA)*, artikkel 7, fikk betydning for det lutherske kirkebygget:

Videre lærer de (menighetene) at der alltid vil bestå *en* hellig kirke. Men kirken er de helliges samfunn, hvor evangeliet læres rent og sakramentene blir rett forvaltet. Og til kirkens sanne enhet er det tilstrekkelig å være enig om evangeliets lære og sakramentenes forvaltning. Men det er ikke nødvendig at man alle steder har de samme menneskelige overleveringer, eller former og seremonier som er anordnet av mennesker. Som Paulus sier: ”*En tro, en dåp, en Gud og alles Fader*” osv. Ef 4,4-5. (Sikkert etter Einar Mollands oversettelse).

Videre kan en vise til artikkel 24, om messen, altså gudstjenester med nattverd:

Våre kirker blir med urette beskyldt for å ha avskaffet messen; for messen blir beholdt hos oss og forrettet med den største ærefrykt. Omtrent alle de vanlige kirkeskikker blir også beholdt, bortsett fra at man somme steder føyer inn tyske sanger mellom de latinske, - de er lagt til for å undervise folket. [...] Da nå messen er en slik meddelelse av sakramentet, holdes hos oss én felles messe hver helligdag, og også på andre dager, hvis noen vil nytte sakramentet, og da blir sakramentet meddelt dem som begjærer det.

Kort sagt: kirken er i sitt vesen et fellesskap om Ord og sakrament (dåp og nattverd). Dette fellesskapet i Kristus kommer til uttrykk i gudstjenesten, som er forstått som samlingen om Ord og sakrament. Og gudstjenesten får avgjørende betydning for det lutherske kirkebygget og måten dette innrettes på. *Prekestolen* blir det synlige uttrykk for forkynnelsen av Guds ord, *alteret* for nattverdens sakrament og *døpefonten* for dåpens sakrament. Andre elementer som kunne støtte opp om dette, ble gjerne beholdt. Dette er prinsipper som også bør gjelde i dag for et økumenisk-luthersk kirkerom.

Reformasjonen i Norge og sentralkirkene

Da reformasjonen ble innført i Norge, fantes det rikelig med kirkebygg, og lenge ble det ikke bygget nye kirker. Men i det konfesjonelt oppdelte Nord-Europa ble det behov for å tydeliggjøre egenarten ved lutherske kirkebygg. Vekten på preken og salmesang førte i retning av *sentralkirkeformen*, noe som fremgår tydelig i arkitekt Leonard Christoffer Sturms bok om kirkebygg fra 1712. Et hovedanliggende for Sturm var at alle skulle se og høre presten godt. Han gikk inn for at alteret, prekestolen og orgelet skulle plasseres over hverandre på langsiden av et rektangelformet kirkerom, slik det ble gjennomført i Kongsberg kirke i 1761, og senere i noen andre kirker i Norge. Med denne høyden i fronten var det også naturlig med gallerier, ettersom man først og fremst skulle høre, og kun sjelden delta i nattverdhandlingen. I dag, hvor nattverd er en integrert del av gudstjenesten, er det derfor ikke lenger hensiktsmessig med gallerier.

At *Kirkeritualet* av 1685 ikke lenger forordnet nattverd som en integrert del av søndagens gudstjeneste i norske menigheter, er hovedforklaringen på denne utviklingen av våre kirkebygg på 1700-tallet. Både rasjonalismen og pietismen som åndsretninger la vekt på forkynnelse i ord, henholdsvis til folkeopplysning og til religiøs vekkelse. Mange korskirker ble bygget på 1700-tallet, og åttekantede kirker ble bygget særlig i 1820-årene - begge ut fra det sentralkirkelige idealet, slik at menigheten satt i samme rom som alteret. Trefoldighet kirke i Oslo fra 1858 er en interessant kombinasjon av en åttekantet, luthersk sentralkirke og en senere gotisk stil med korparti.

1800-tallets langkirker

På 1800-tallet kom det sterke reaksjoner mot ”prekestolalteret”, hvor alteret så å si var underlagt prekestolen. Mange tyske, lutherske kirker sluttet opp om de såkalte *Eisenacher-tesene* fra 1861. Disse tesene fikk også stor betydning for bygging av nye kirker i Norge. Her ble langkirken igjen et ideal, ut fra romantikkens og nygotikkens

idealer med vekt på følelse, lengsel og mystikk. Nå ønsket man seg nygotiske langkirker med et korparti, og man hevdet at ”en kirke uten kor er en ren bønnosal. Gjennom alteret er koret et hellig rom”. Man oppfattet altså ikke korpartiet som noe særegent katolsk, men noe som hørte til kirkebyggets vesen.

På grunn av nye krav om antall sitteplasser i forhold til den sterkt voksende befolkningen, ble det i Norge i perioden 1850 – 1899 bygget hele 623 kirker, hvorav 530 fortsatt står. Dette var langkirker som hadde alteret i korpartiet. Prekestol og døpefont var plassert på venstre og på høyre side av koråpningen. Det var gjerne et galleri over inngangen i vest med plass til orgel og kor, ofte også gallerier langs sidene for å tilfredsstille de nye kravene til antall sitteplasser. Dette ”ble bildet på den norske kirke helt frem til våre dager”, skriver tidligere kirkebyggkonsulent Arne E. Sæther. Selv uttrykker han at langkirken er ”en form som liturgisk sett ikke lenger er ønskelig” (*Kirken som bygg og bilde*. Sæthers forlag, 2001, side 43 og 58).

Reformprogram om menighetskirke

Eisenachertesene ble ikke stående uimotsagt. *Wiesbadener Reformprogramm* (1891), som i sterkere grad var preget av liberal lutherdom og reformerte kirkesamfunn, ønsket et ekte evangelisk kirkebygg, og ikke en ”katolsk messekirke”. Dette skulle imidlertid ikke bare være en prekenkirke, men først og fremst en *menighetskirke*, hvor alle rom for menighetens aktiviteter, også sosiale aktiviteter, skulle inngå i ett og samme bygningskompleks. Og menighetens ansatte skulle ha bolig i dette bygget. Som et samlet kompleks skulle det være ”uttrykk for den klare fornuft”. Kirkerommet skulle ikke bestå av flere skip eller kor, men være et enhetlig rom. Man ønsket at alter og prekestol synsmessig skulle framtre som likeverdige, og at orgelet også var synlig for menigheten.

Disse ideene ble heftig debattert. Noen hevdet at dette var et typisk reformert, og ikke et luthersk kirkebygg, og at det med sin uklare kombinasjon av tradisjonelt sakrale og ikke-sakrale rom ville bidra til å profanisere (verdsliggjøre) kirkebygget. Men andre var positive, og la vekt på å styrke forbindelsen mellom gudstjenesteliv og menighetens øvrige virksomhet.

«Liturgien som byggherre»

En viktig motvekt til den pragmatiske hensiktsmessighetstenkning som kunne bli styrende for idealet om kirkebygg som *menighetssenter*, kom med kirkebyggmottoet *Liturgien er byggherre*. C. Gurlitt formulerte dette mottoet i 1906 og mange andre sluttet seg til det. Her rykket alteret i sentrum for hele menigheten og for hele kirkebygget, som et samlende Kristussymbol. Kirkebygget skulle fremtre som et enhetlig ”samlet kunstverk” (ty. *Gesamtkunstwerk*). *Den liturgiske bevegelsen*, som mange kirkesamfunn tok del i, førte den lutherske kirkebyggtenkningen inn i en felles økumenisk tenkning om kirkebygg. Her ble det understreket at menigheten samles om Kristus i gudstjenesten, ikke bare ved å lytte til Ordet, men ved å vende seg til Gud med hjerte, munn og hender – både på en romlig, sansende og kroppslig måte. Dåpen ble en del av menighetens gudstjeneste, og døpefonten fikk en fast plass i kirkerommet. Prekestolen hadde også sin plass, men på siden, og ikke i sentrum hvor alteret stod. Kirkebygget skulle ikke bare være funksjonelt, men uttrykke både utad og innad en synlig sakralitet som var bestemt av liturgiens egenart.

Arbeidskirkene

Selv om disse liturgiske idealene fikk innflytelse i Norge, synes innflytelsen fra *Wiesbadener Reformprogramm* å ha vært sterkere og førte til de såkalte *arbeidskirkene*, som kom i slutten av 1950-årene i Norge. Det gjelder særlig kombinasjonen av

gudstjenesterommet med andre tilsluttende menighetslokaler i samme bygg. Også i nye kirker i Norge er dette snarere blitt regelen enn unntaket. Også mange nye katolske kirker har denne kombinasjonen. At ansatte skulle bo i dette komplekset, fikk imidlertid lite gjennomslag. Og i nye arbeidskirker valgte man ofte langkirke- og basilikaformen i kirkerommet, og en form for korparti, stikk i strid med Wiesbadenerprogrammet.

Småkirkebevegelsen og Oslo indremisjon (senere Kirkens bymisjon) fikk stor betydning for kirkebyggtenkningen i Norge og bidro til at enkle kirkebygg med rom for barne- og ungdomsarbeid og diakonale tiltak ble reist i mange nye bydeler. Ofte ble flere kirkebygg tegnet over samme lest. For å holde tritt med befolkningsveksten snakket man også varmt om flyttbare kirker, som det riktignok ikke ble mange av. En var ikke primært opptatt av kirkerommets høytidsfunksjon, sakralitet og estetikk, men mer av den gudstjenestelige, sosiale og praktiske funksjon som hele bygget, med sine lave terskler, kunne ha. Mange familier og unge fant tilhørighet i arbeidskirkene i både hverdag og helg. Arbeidskirkene bidro til å skape en fornyet kirkelig aktivitet og dessuten en ny forbindelse mellom «kirke» og «bedehus» i vår kultur.

I Den norske kirke ble slike kombinasjonsbygg av kirkerom og menighetslokaler også *nødvendige* av økonomiske grunner. I store menigheter var det et lovkrav om minst 600 sitteplasser i kirkerommet og dessuten et møterom for konfirmantundervisning. Så ønsket menighetene gjerne flere andre rom til menighetsarbeidet gjennom uken. Dette førte til at en ”tok møterom fra kirkerommet”, møterom som ved hjelp av foldevegger også kunne bli en del av kirkerommet og dermed tilfredsstillte kravet om 600 plasser. ”Vi har derfor fått flere foldevegger enn det som er ønskelig for kirkerommets arkitektur”, kommenterer Arne E. Sæther (side 54).

Fra arbeidskirker til monumentalbygg

På 1990-tallet kom det en reaksjon på det mange opplevde som mangel på sakralitet og arkitektonisk kvalitet i mange av arbeidskirkene. Da ble det igjen bygget noen langkirker hvor menighetslokalene var fysisk atskilt fra kirkerommet, men lagt i den umiddelbare nærhet til kirken.

Hva har preget kirkebyggingen de siste tiårene? I en artikkel om dette sammenfatter Harald Olsen utviklingen i overskriften *Fra ”kaffedralet” til monumentalbygg*. Han viser til den liturgiske bevegelsen som kom til å prege 2. Vatikankonsil på 1960-tallet, men også andre kirkesamfunn. Han trekker også fram Richard Kieckhefers tre hovedtyper kirker som er blitt bygget etter krigen:

Det er den *klassiske sakramentale* kirketypen, som er en videreføring av langkirken eller basilikaen, og primært er forankret i sakramentsforvaltningen. Dette er rom som gjerne er rikt utsmykket og rikt på symbolikk.

Den andre typen er det den *klassiske evangeliske* kirketypen som i prinsippet er et auditorium med prekestolen i sentrum. Det er som regel et enkelt og nøkternt rom, fattig på symbolikk.

Den tredje typen er det den *moderne fellesskapskirken*, som er utformet med tanke på å samle mennesker i et sosialt og inkluderende rom, ofte slik at menigheten sitter på tre sider av alteret. Det estetiske hovedgrepet er den gjestfrie rammen rundt felles feiring, og de symbolske referansene er moderate.

Kieckhefer mener at det estetisk-sakrale anliggendet har generelt blitt best ivaretatt i den klassiske sakramentale kirken og den moderne fellesskapskirken. Den klassiske

sakramentale kirken gir imidlertid en sterkere opplevelse av å tilhøre en større, tidløs sammenheng, fordi den tydeligst markerer spenningsfeltet mellom Guds nedstigning til oss og menneskets oppadstreben. (H. Olsen i Pål Repstad/Elise Seip Tønnesen (red.) 2013: *Hellige hus. Arkitektur og utsmykning i religiøst liv*. Side 61-62)

Langkirker og sentralkirker i dag

Dette, og det som tidligere er påpekt i denne historiske gjennomgangen, tilsier at det neppe er tilrådelig å erklære langkirker for *uønsket*. Fortsatt bør det bygges både langkirker og sentralkirker, for begge har noe viktig å si om troen og gudstjenesten. Men fordi vi har flest langkirker, kan det være ønskelig med flere sentralkirker hos oss. Det er heller ikke tilrådelig å erklære korpartiet for *uønsket*. Reformasjonen kritiserte koret for å dele menigheten i to: presteskap og menighet. Med styrkingen av medliturger både i den forrige og i den nye gudstjenestereformen er koret ikke bare blitt presteskapets sted, men også mange medliturgers sted. I lys av dette blir koret mer å forstå som et fokusert sted i gudstjenesten, eller som en intensivering av det hellige rom, med alteret i sentrum. Om ikke koret er så langt at det først og fremst skaper distanse.

Men sakralitet kan også finne nye former. Også sentralkirker kan uttrykke en ny og sterk form for sakralitet. Tempelkirken i Helsingfors, med sin enestående arkitektur, er et godt eksempel på det. Også mange nye arbeidskirker i Norge har lyktes godt i å forene funksjonalitet og sakralitet.

En ny søken etter sakralitet

Harald Olsen beskriver også tendensen i dag som ”en ny søken etter sakralitet”. Han viser i den forbindelse til nyere teorier om ”annerledessteder” (Foucault) og til behovet for opplevelsen av det hellige i et sekularisert samfunn. Ikke bare den gudstjenestefeirende menighet, men også svært mange andre er opptatt av ”kirkerommets eget språk” og oppsøker rom som kan gi en ”erfaring av det helliges nærvær”. Uttrykket ”estetisk transcendens” har blitt brukt i denne sammenheng, og man taler om ”en forening av skjønnheten med helligheten”.

Olsen finner at denne nye søken etter sakralitet ikke bare har sammenheng med en sterkere vektlegging av det estetiske i vår tid, men også med behovet for stillhet, kontemplasjon og meditasjon og for en rituell form for spiritualitet (s. 65). – En kan spørre om det nettopp er i et sakralt kirkerom mange best kommer i kontakt med sin egen religiøsitet.

Også kirkens kulturmelding, *Kunsten å være kirke*, taler om at kirkerommet i seg selv er et ”tegn” og at rommet er ”ladet” (Kirkerådet 2005;56). Meldingen konstaterer også at mange ønsker å oppleve stillhet til meditasjon og ettertanke, og oppleve kirkerommene og kirkekunsten som estetisk uttrykk. En målbar tendens i dag er den markante økningen i deltakelsen på kirkekonsserter og kulturarrangement i kirkebygg. Det er ikke bare menighetens egne kor og kunstneriske krefter som bidrar til dette, men også eksterne kunstnere som ønsker å ha et arrangement i den sakrale atmosfæren som kirkerommet gir.

Denne sammenhengen mellom religion og estetikk er ikke ny. Det antakelig mest vellykkede mottrekket som Den romersk-katolske kirke gjorde til utbredelsen av protestantismen, var deres kirkebyggprogram: Folkets hjerter skulle vinnes ved vakre, rikt utsmykkede og annerledesartede kirkebygg, som var kontinuerlig åpne og tilgjengelige og gav rom for utfoldelse av et rikt fromhetsliv. Mange i Den norske kirke etterlyser i dag åpne kirker, slik at den enkelte kan gå inn i kirkerommet og ha en stille stund, be, meditere og tenne et lys. Dette er noe nytt i vår sammenheng, ettersom

kirkene tidligere bare har vært åpne for felles gudstjenestelige og kirkelige handlinger. Ofte imøtekommes dette behovet for åpne kirker ved kriser og ulykker i nærmiljøet, hvor mange har behov for et samlingssted – og for et hellig rom som kan favne våre aller tyngste erfaringer.

En annen tendens er at kirkens trosopplæring og diakoni i sterkere grad tar i bruk kirkerommet. Dette må vel også ses i sammenheng med behovet for det estetisk-sakrale og rommets mange muligheter for læring. Både pedagogisk og diakonalt tilfører kirkerommet en egen dimensjon til det man samles om.

Monokulturelle kirkebygg?

I denne sammenheng kan det også være grunn til å reflektere kritisk over kulturuttrykket i kirkebygget:

Kirkebygget er i sitt symbolspråk uttrykk for *teologi*. Den teologiske tradisjonen og det kristne symbolspråket er imidlertid rikt, noe som skaper et stort mulighetsrom for å utforme kirkebygg, kirkerom og utsmykning med ulik aksentuering. Dette mulighetsrommet innebærer at kirkebygg alltid også vil være uttrykk for *kultur* og speile kulturelle verdier.

Kirkebyggets symbolspråk har, liksom evangeliet, som mål å gjøre oss seende. Det er derfor verdt å reflektere over hva vårt kirkebygg hjelper oss å se, og hva det eventuelt usynliggjør. Kirkehusets tradisjonelt synlige beliggenhet sammen med kirkespirets oppadstrebbende form har f.eks. hatt som mål å synliggjøre den himmelske dimensjonen over menneskers liv. Vi kan samtidig spørre på hvilken måte kirkene hjelper oss til å se hverandre og samfunnet omkring oss.

I store deler av kirkens historie har kirkebyggets og kirkerommets uttrykk vært ganske uniforme. Det handler ikke bare om symbolspråkets universelle karakter, men også om at visse kulturelle uttrykk har dannet norm og etablert tradisjon. Slik kan kirkebygget paradoksalt nok både være uttrykk for kirkens universelle budskap og for en langvarig og dyp tilstedeværelse i en kultur, samtidig som det kan være uttrykk for at kirken har blitt utformet mot en monokulturell og nasjonal horisont på en måte som har usynliggjort kulturelt mangfold, både i eget samfunn og i verden.

Kirkebyggets funksjon i et samfunn skulle være å uttrykke kirkens budskap og teologiske symbolspråk, på en måte som ivaretar tradisjon, stedegenhet, mangfold og universalitet.

Kirkebygget - Guds hellige hus?

Til slutt: Gjennom flere hundre år har gudstjenesten i Den norske kirke startet med klokkerens pregnante ord: ”Herre, jeg er kommet inn i *dette ditt hellige hus*, for å...”. Selv om det ofte har vært hevdet at den lutherske kirke *teologisk sett* er tilbakeholden med å operere med hellige tider og steder, men kun taler om visse hellige *handling*, har vel dette ikke fått gjennomslag hos folk flest og i menighetslivet. I vårt tradisjonelle bønnespråk og i svært mange av salmene våre brukes uttrykk som «Guds hus», «ditt hus» «Herrens tempel», «Herrens helligdom», «et hellig sted» o. l. om kirkehuset.

Tanken om at kun handlinger kan kvalifiseres som hellige, og ikke tid (kirkeåret) og rom (kirkerom), utfordres også av dagens menneskesyn, hvor mennesket ikke bare forstås som tanke og følelse, men også som kropp. Vi er kroppslige og romlige vesener. Også dagens syn på rommets betydning legger mer vekt på hva ulike rom gjør med oss.

Rom er aldri nøytrale. Vi inngår alltid i et samspill mellom de ytre romlige realiteter og de forestillinger vi har i våre hoder. Og når en ikke tenker normativt teologisk, men kun beskriver folks faktiske opplevelse og handlemåter som *fenomen*, må en vel si at erfaringen av hellig rom har vært en realitet i vår kirke også etter reformasjonen.

Hva er et økumenisk - luthersk kirkerom?

Ut fra det som er beskrevet i dette avsnittet kan svaret på dette spørsmålet være:

- 1) Det er et kirkerom som synliggjør at menigheten samles for Guds ansikt om Ord og sakrament. Konkret inneholder det et permanent *alter* som det sentrale fokus i rommet. Framme i rommet står også en *døpefont*, og en *prekestol* og/eller *lesepult*, som synliggjør et Ordets sted. Kirken kan utformes som langkirke eller som sentralkirke.
- 2) Det er et kirkerom hvor det er lagt til rette for menighetens aktive medvirkning i gudstjenesten i form av sang i liturgiske ledd og salmer, bønner og fremsigelse av trosbekjennelse og felles feiring av nattverd. Kirkebenker/stoler, orgel, plass for kor og andre instrumenter, god akustikk og god fysisk tilgjengelighet skal bidra til dette.
- 3) Det er et kirkerom hvor menigheten tydelig kan høre skriftlesninger, forkynnelse og bønner.
- 4) Det er et kirkerom hvor synlige bilder, utsmykning og symboler kan gi hjelp til fordypning i budskapet, til meditasjon og bønn.
- 5) Det er et kirkerom som kan skape en god forbindelse mellom gudstjenestelivet og menighetens diakonale, pedagogiske og kulturelle arbeid.
- 6) Det er et kirkerom som er allment tilgjengelig og inviterende til enhver som oppsøker det i ulike livssituasjoner.

Samtale-eller høringsspørsmål 2:

- A. *Hva i dette avsnittet opplever dere som særlig relevant i forhold til det/de kirkebygg dere kjenner og går til gudstjeneste i?*
- B. *Hva mener dere om de seks bestemmelsene om hva som kan være et økumenisk-luthersk kirkerom.*
- C. *Gi gjerne andre kommentarer til det som er beskrevet i kapittel 2, og hva som burde vært mer utdypet.*

Del II Kirkerettslige perspektiver på kirkebygg

3. Innledning til kirkerettslige perspektiver for kirkebyggene

Kirkeloven § 17 tredje ledd bestemmer at kirkebyggene er soknets eiendom, med mindre annet følger av særskilt rettsgrunnlag. De aller fleste kirker er i soknets eie. En kirke kan også eies i fellesskap mellom flere sokn.

I høringen vil dagens lovverk bli lagt til grunn, selv om det på sikt kan tenkes behov for enkelte endringer.

Soknet representeres av menighetsrådet eller fellesrådet avhengig av hva saken gjelder. Siden kirkeloven § 5 annet ledd første punktum er den helt sentrale bestemmelsen vedrørende kompetanseforholdene i soknet, tas den inn her:

Menighetsrådet treffer avgjørelser og opptretr på vegne av soknet når det ikke er fastsatt i eller i medhold av lov at myndigheten er lagt til kirkelig fellesråd eller annet organ.

Hva som er ment med dette, er forklart i lovproposisjonen, der det blant annet fremgår at «menighetsrådets generelle kompetanse (...) bare kan begrenses ved *uttrykkelig* bestemmelse i lov eller med hjemmel i lov».

Det er denne lovbestemmelsen og forklaringen av den i forarbeidene som er bakgrunnen for at menighetsrådets myndighet kan beskrives som negativt avgrenset, mens kirkelig fellesråds myndighet er positivt avgrenset.

Menighetsrådet har altså en i utgangspunktet generell kompetanse til å representere soknet, jf. lovproposisjonen. Hovedregelen etter kirkeloven er med andre ord at det er menighetsrådet som opptretr på vegne av soknet. I forlengelsen av dette har Kirkemøtet omtalt menighetsrådet som soknets basisorgan – en begrepsbruk også departementet finner treffende. Betegnelsen basisorgan kan ses i sammenheng med at *menighetsrådet er det unike organ for det enkelte sokn*.

Skal det gjøres unntak for denne hovedregelen, må det altså foreligge en uttrykkelig bestemmelse om dette. Når uttrykket *uttrykkelig* brukes i rettslige tolkningssammenhenger, er det et klarhetskrav.

Dette klarhetskravet er en viktig rettesnor når konkrete kompetansespørsmål skal drøftes. Kirkeloven § 14 annet ledd bokstav a) nevner bygging, drift og vedlikehold av kirker. Det foranlediger ikke de store tolkningsvanskeligheter å avgrense hva dette består i. Se for øvrig sammenhengen til lovens § 15 første ledd bokstav a). Derimot er det vanskeligere å definere hva som ligger i § 18 annet ledd om at «forvaltningen av kirkene hører under kirkelig fellesråd med mindre annet er bestemt av departementet». Lovproposisjonen gir ikke her den klare og uttrykkelige oppgavedefinering som den selv oppstiller som et vilkår for å plassere myndighet et annet sted enn hos menighetsrådet. Tvilstilfeller skal avgjøres av departementet, men så vidt vites har departementet ennå ikke formelt blitt forespurt, slik § 5 annet ledd siste punktum åpner for.

Hva som hører inn under forvalteransvaret som er tildelt kirkelig fellesråd, er altså uklart. Det er ikke her grunn til i detalj å trekke opp grensene for denne kompetansen,

men det kan vanskelig sies å fremgå tilstrekkelig klart at det i forvaltning ligger myndighet til å treffe beslutninger om nedleggelse, salg eller eventuelt utleie av kirker. Heller ikke i andre sammenhenger vil den som er forvalter for en eier, ha myndighet til for eksempel å selge den forvaltede eiendom.

Ved kirker som er i *sameie* mellom soknene i en kommune, vil derimot kirkelig fellesråd fremstå som organet for dette sameiet.

Til sammenligning kan det vises til at når Kartverket krever at det er *soknet* som skal føres opp i grunnboken som eier av kirken, jf. lovens ordning i § 17, vil soknets organisasjonsnummer i et annet register, enhetsregisteret, peke mot menighetsrådet. Soknet må registreres i enhetsregisteret. Menighetsrådet har ikke et eget organisasjonsnummer, men søkes det på soknet eller det organisasjonsnummer som er tildelt soknet, kommer adressen til menighetsrådet opp. Siden det er soknet som er eier og menighetsrådet er soknets unike organ og videre har status som dets basisorgan, er dette en logisk godt begrunnet ordning.

Kirkerådets syn på kompetansespørsmålet er noe utdypet i et vedlegg til høringen.

Dagens Regler for bruk av kirken avgrensner også i noen grad kirkelig fellesråds myndighet til å forvalte kirkene. I disse reglene er menighetsrådet gitt både en bruksrett for egen del samt en rett til å låne ut kirken. Videre er prestene og biskopen gitt en rett til å bruke kirken. Dette må i utgangspunktet forstås som enkeltutlån. Imidlertid har det vært en praksis for at enkelte menigheter leier ut kirken til andre kristne trossamfunn selv om dette har preg av lengre varighet, f.eks. utleie én eller to ganger fast i måneden, men da slik at bruken ikke fortrenger menighetens egen virksomhet slik en utleie til eksklusiv bruk vil gjøre.

Kirkerådet viser til at *påhefte av bruksretter ikke er tillatt* etter lovens § 18 annet ledd. Se nærmere i vedlegget, der Kirkerådet legger til grunn at et viktig moment – i den grad utleie i det hele tatt er tillatt – er om en eventuell utleie skjer til fortrengsel for menighetens ordinære virksomhet. Dette betyr at menighetsrådet neppe kan treffe vedtak om å leie ut kirken på flere års basis til andre brukere. Derimot bør rådet antakelig kunne leie ut kirken hvor utleie ikke fortrenger menighetens ordinære virksomhet.

Det er biskopen som forordner gudstjenester og hvor mange gudstjenester det skal være i kirken, jf. tjenesteordning for biskoper § 3. Selv om biskopen ikke forordner noen gudstjenester, plikter fellesrådet fortsatt å forestå drift og vedlikehold og å utøve sitt forvaltningsansvar. Konsekvensen av dette må være at også kommunens finansieringsansvar etter lovens § 15 står ved lag. Der heter det at kommunen – etter budsjettforslag fra kirkelig fellesråd – blant annet skal utrede utgiftene *drift og vedlikehold* av kirker.

Når kirkeloven § 17 bruker begrepet soknekirke, har dette ingen selvstendig rettslig betydning i dag, men er et begrep hentet fra den gamle loven fra 1897. Når to sokn slås sammen, vil begge kirkene være kirker i soknet. Kommunen vil fortsatt ha ansvar for å utrede utgiftene til drift og vedlikehold av kirkene. Likeledes vil kirkelig fellesråd innenfor de økonomiske rammer som stilles til disposisjon, ha ansvar for vedlikehold og drift av begge kirkene.

4 Vigsling av kirke – og velsignelse av lokale til kirkelig bruk

Når en tar utgangspunkt i gjeldende regelverk og liturgier, er det viktig å skille mellom de to typer steder hvor menigheter i Den norske kirke samles regelmessig til gudstjeneste.

Den ene kategorien benevnes i Gudstjenestebokens vigslingsliturgier som *kirke* eller *kirkerom*. Den andre kategorien benevnes som *lokale til kirkelig bruk*.

Selv om begge brukes til gudstjenestefeiring, er det avgjørende forskjeller mellom dem: En *kirke* er et én-bruks-bygg/rom i den forstand at det permanent *er* en kirke. En kirke skal være godkjent som kirke av departementet, eies av soknet og har en rekke bestemmelser knyttet til seg om hva den kan brukes til, og hva den ikke kan brukes til. I liturgien for kirkevigsling heter det at kirkehuset ”er vigslet og helliget til Guds ære og hans menighets oppbyggelse i troen på Jesus Kristus.”

Et *lokale til kirkelig bruk* er et fler-bruks-rom/bygg. Det er kun sporadisk en kirke, det er kirke når det brukes til gudstjeneste eller liknende. Et slikt lokale eller bygg kan tjene en rekke andre formål, som f.eks en gymnastikksal i en skole, et grendehus, samfunnshus eller kulturhus. Slike lokaler til kirkelig bruk godkjennes ikke av departementet, men av biskopen. Det er ikke krav om at det eies av soknet og det gjelder ingen kirkelige bestemmelser om hva lokalet kan brukes til når det ikke feires gudstjeneste der. Selv om et slikt lokale kan *vigsles* til kirkelig bruk, anvendes ikke hele vigslingsliturgien for kirker. Det eneste som sies om dette er følgende rubrikk: ”Ved vigsling av et lokale til kirkelig bruk, brukes ordningen *Kirkevigsling* i den utstrekning det passer.” (Gudstjenestebok for Den norske kirke del II s. 244)

Videre omtales ikke *lokale til kirkelig bruk* i kirkeloven, og *Regler for bruk av kirken* gjelder bare «så langt det passer». Derimot kan biskopen forordne gudstjenester i slike lokaler: ”Biskopen forordner gudstjenester i bispedømmets sokn, og beslutter hvor mange gudstjenester det skal holdes i den enkelte kirke *eller annet gudstjenestested* (jf. *Tjenesteordning for biskoper* § 3).

Slike lokaler fungerer ofte som et midlertidig gudstjenestested for en menighet inntil en kirke er blitt bygget, og omtales gjerne som ”interimskirker”. Men det finnes også en rekke eksempler på at noen lokaler/bygg har fungert i mange tiår som gudstjenestested og samlingssted for menighetens arbeid, uten at de er godkjent som kirke. Et slikt lokale kan anvendes til andre formål enn menighetsformål. Hvis det er et permanent alter, en alterring, døpefont og prekestol i korpartiet i dette flerbruksrommet, er det full anledning til å trekke et forheng foran denne delen av rommet når det ikke brukes til gudstjenestelige formål. Livssynsuavhengige seremonirom finnes også i dag ved gravplasser, på sykehus, i rådhus, grendehus, kulturhus og som stille rom på flyplasser og lignende. Slike lokaler omfattes imidlertid ikke av kirkelovens bestemmelser om kommunens plikt til å utrede utgifter til bygging, drift og vedlikehold av kirker (§ 15).

Ifølge kirkeloven er det departementet som er godkjenningensinstans for nye kirkebygg. Lokaler til kirkelig bruk behøver ikke departementets godkjenning, men trenger bare tillatelse fra biskopen. Også i *Tjenesteordning for biskoper* skjelnes det mellom kirkebygg og lokaler til kirkelig bruk. Biskopen foretar selv vigsling av kirker, men «gir tillatelse» til at andre kan vigsle lokaler til kirkelig bruk. Paragraf 13 lyder slik:

Biskopen foretar vigsling av kirker som er godkjent av departementet. [*Første ledd*]

Biskopen kan gi tillatelse til at forsamlingslokaler som skal tjene som kirkelokaler for et distrikt, og lokaler i institusjoner vigsles til kirkelig bruk.
[Andre ledd]

For å tydeliggjøre forskjellen mellom disse to former for vigslede rom foreslås det i dette høringsdokumentet å forbeholde betegnelsen *vigsling* til kirker, og heller omtale det siste som *velsignelse* av lokale til kirkelig bruk. En kan her vise til skillet mellom *consecratio* (latin: hellige, konsekreere, innvie til rent kirkelig bruk) og *benedictio* (latin: be at noe(n) blir velsignet). Etter at Kirkemøtet 2013 har vedtatt en *Liturgi for velsignelse av hus og hjem*, er dette skillet innført ved at en *ikke* betegnet liturgien som ”vigsling” av hus og hjem, men som ”velsignelse”.

I Gudstjenestebokens vigslingsliturgier (GB II side 229-244) brukes imidlertid ordet *vigsling* både om kirke og om lokale til kirkelig bruk. I utredningen *Kirkehuset og lovgivningen* (side 156-159) foreslås det å beholde ordet *vigsling* om begge, da forskjellen mellom disse to handlingene anses å være av rent *kirkerettslig* karakter, og ikke en teologisk forskjell mellom vigslingsformene. For å unngå å skape forvirring mellom hva som er en vigslet kirke og hva som er et vigslet lokale til kirkelig bruk, foreslår imidlertid dette høringsdokumentet å forbeholde ordet ”vigsling” til kirkebygg og ”velsignelse” til lokale til kirkelig bruk.

Samtale- eller høringsspørsmål 4:

- A. *Bør en bruke ordet ”vigsling/vigslet” kun om kirkebygg og ikke om lokale til kirkelig bruk?*
- B. *Bør ordet ”velsignelse/velsignet” brukes om lokale til kirkelig bruk?*
- C. *Bør det utformes nærmere retningslinjer og en kort liturgi eller bønn når et nytt lokale velsignes til kirkelig bruk?*

5 Kirkebygg og livssynsnøytralitet

Spørsmålet om *livssynsnøytralitet* eller *livssynsåpenhet* er en av de mest aktuelle problemstillingene i kirkebyggsaker i Norge i dag.

Etter gjeldende kirkerett kan ikke kirkerommet i en *kirke*, som er godkjent av departementet og vigslet til kirke, brukes til andre livssynsnøytrale seremonier eller leies ut til andre enn til kristne kirkesamfunn. Derimot kan *lokale til kirkelig bruk* anvendes til hvilke som helst formål når lokalet ikke brukes til gudstjeneste. I slike tilfelle er det gjerne andre enn Den norske kirke som eier lokalet.

Utredningen *Kirkehuset og lovgivningen* (side 35) svarer følgende på spørsmålet om en vigslet soknekirke eller et vigslet kirkerom kan brukes til livssynsnøytrale seremonier:

Når det gjelder kirke godkjent i medhold av kirkelovens § 21, fjerde ledd, er svaret i dag **nei**. I en kirke som er vigslet til *permanent* kirkelig bruk, vil Kirkemøtets ”Regler for bruk av kirker” jf kap 7.12, ikke åpne for bruk av livssynssamfunn eller andre religioner. Denne utredningen er klar over at dette i noen grad skjer i enkelte strøk av landet, men slik bruk er altså ikke hjemlet i Kirkemøtets ”Regler for bruk av kirker”.

Likevel er det flere steder fremmet et ønske om at det også i et kirkebygg kan finnes *et livssynsuavhengig rom* eller sone som kan brukes både til humanistiske (human-etiske) og til andre religiøse seremonier enn kristne. Det har også vært foreslått at kirkens hovedrom kan være så fleksibelt at det ikke bare kan brukes sammen med et kristent alterrom når en samles til kristen gudstjeneste eller gravferd, men også brukes sammen med et livssynsuavhengig rom, når en samles til en ikke-kristen seremoni. Altså at hele kirkerommet kan fungere som livssynsnøytralt forsamlingsrom ved behov.

Det er flere hensyn og grunner til at slike spørsmål om livssynsnøytralitet i kirker er reist. Noen steder kan det være vanskelig å finne egnede rom til ikke-kristne seremonier. Økonomiske hensyn i en kommune kan også føre til at når kommunestyret etter Kirkeloven er pliktig til å oppføre et kirkebygg, ønsker man å kombinere dette med andre enn rent kirkelige formål, som f.eks kulturhus og livssynsnøytrale seremonirom. I forbindelse med forliket mellom stat og kirke, ble også den politiske målsetningen nasjonalt og lokalt om å etablere livssynsnøytrale seremonirom styrket. Også innad i kirken spør noen seg om tiden er over for å bygge egne kirker, og at menighetene nå må satse på å samles i livssynsuavhengige flerbruksbygg.

Spørsmålet om den fremtidige finansieringen av kirkebygg drøftes ikke i dette høringsdokumentet. Derimot er det nødvendig å gå nærmere inn på spørsmålet om et rom i en vigslet kirke - eller også hele kirkebygget - kan være *livssynsnøytralt/livssynsåpent*.

Til tross for at dagens regelverk for kirker ikke gir hjemmel for et livssynsnøytralt rom i en kirke, har dette inngått i planene for flere kirker.

Departementet har til nå *ikke* godkjent livssynsnøytralt/livssynsåpent rom i noen kirke. Likevel finnes det én kirke som i praksis har et livssynsnøytralt rom som kan åpnes og inngå i gudstjenesterommet: *Geilo kulturkirke*. I de opprinnelige planene ønsket man å ha et kunstgalleri i kirkens underetasje, altså ikke som en del av gudstjenesterommet. Rommet var også ”tenkt brukt for gravferd for personer som ikke tilhører kirken, eller rommet kunne leies ut til ulike formål” (brev av 14.09.04 fra kirkekonsulenten til

departementet). Ettersom dette gjaldt et menighetslokale, og ikke gudstjenesterommet, var det ikke omfattet av Kirkelovens bestemmelser og Regler for bruk av kirken. (Se mer om dette i kapittel 8: Regler for bruk av kirkene).

Imidlertid ble kirkeplanene for Geilo kulturkirke av økonomiske grunner redusert i prosessen etter at departementet hadde godkjent kirkeplanene. I forhandlingene med kommunestyret ble det livssynsnøytrale rommet dermed lagt til hovedetasjen, og kan åpnes inn mot selve kirkerommet og fungere som del av kirkerommet når mange er til stede.

Geilo kulturkirke har et stort kirkerom med en tydelig sakral karakter ved et fast plassert alter, en Kristusfigur som alterbilde, døpefont mm. Det finnes også en egen inngang for dem som ikke ønsker å gå gjennom de kirkelige lokalene for å komme til det livssynsnøytrale rommet. Denne adgangen fører ut til gravlunden, noe som var et viktig hensyn ved innføringen av det livssynsnøytrale rommet i Geilo kulturkirke.

Hva brukes dette rommet til? 2 ½ år etter at Geilo kulturkirke sto ferdig, hadde det *ikke* funnet sted noen ikke-kristen seremoni i dette rommet. Undervisningen for borgerlig konfirmasjon skjer fortsatt i nabokommunen Ål, og ikke-kristne gravferdsreremonier finner sted i andre lokaler enn i kirkens livssynsnøytrale rom. Derimot leier menigheten ut rommet til ikke-kirkelige arrangementer, som årsmøter for handelslaget med mer. Dette gir inntekter for menigheten, slik det skjer i mange andre kirker med tilsluttende rom (arbeidskirker), selv om disse rommene ikke er erklært livssynsnøytrale.

I Hol kommune ønsket mange at hele kirkerommet i *Geilo kulturkirke* kunne brukes til andre seremonier enn kristne ritualer. Dette ble imidlertid avvist fra kirkens side ved at man fremhevet at det sentrale kirkerommet er vigsløst, og derfor ikke kan brukes til andre ritualer enn kristne ritualer. Dette ble da tatt til følge av kommunestyret. Kun det livssynsnøytrale rommet og den egne utgangen til gravlunden ble beholdt til livssynsnøytral bruk.

Da man la planer for den nye *Bøler kirke*, ønsket man å integrere en livssynsnøytral del i byggeplanene. Denne skulle ikke plasseres i tilslutning til kirkerommet, men som et atskilt bygg, bare forbundet med gangen hvor menighetskontorene ligger. Ved å integrere et livssynsnøytralt rom i kirkekomplekset tenkte fellestrådet i utgangspunktet å bruke de økonomiske midler som kommunen er pliktig til å dekke for medlemmer i andre tros- og livssynssamfunn når det bygges en kirke (jfr. Lov om trdomssamfunn ymist anna § 19, og Forskrift om registrerte og uregistrerte trossamfunn § 8 – 10). Man fremhevet også den livssynsnøytrale delen ved at den ble markert med et høyt lystårn, tilsvarende klokketårnet som er plassert ved kirkerommet.

Human-Etisk Forbund sa imidlertid nei til dette tilbudet, fordi de fant at den livssynsnøytrale delen lå for nær kirken og inngikk som en del av det store kirkeanlegget på Bøler. Disse rommene ble da heller ikke en livssynsnøytral del av kirkeanlegget, og lystårnet brukes nå til å markere kirkeårsfargene med.

Human-Etisk Forbund er kritisk til å legge et lite, livssynsnøytralt rom inn i et stort og tydelig kirkebygg. I noen kirkebyggsaker har Human-Etisk Forbund derimot tatt til orde for at kommunen heller bør bygge livssynsnøytrale signalbygg enn kirkebygg. Disse vil ikke bare være bygg for medlemmer av forbundet, men for alle som ikke deler den tro som kirker og moskeer uttrykker. «Med mobile symboler kan slike rom benyttes vekselvis samme dag til ulike seremonier og trosutøvelser. Rommene er således åpne

for ulike tros- og livssynsaktiviteter» (fra HEFs høringsuttalelse til Stålsett-utvalgets utredning).

For å få synspunkt på livssynsnøytralt rom fra andre kristne trossamfunn enn Den norske kirke, ble det tatt kontakt med sekretariatet i *Norges kristne råd*. Her ble det lagt vekt på at når en kommune ønsker et livssynsnøytralt rom i et kirkebygg for Den norske kirke, er det problematisk overfor Den norske kirke *som trossamfunn* om en nærmest påtvinges en livssynsnøytral sone. De mente også at det kunne være en ny og problematisk rolle for et menighetsråd å administrere bruken av livssynsnøytrale rom i en kirke overfor andre tros- og livssynssamfunn. Man antok at slike livssynsnøytrale rom primært ville bli brukt av Human-Etisk Forbund, og at de dessuten ville bli lite brukt. For kristne trossamfunn og for mange andre trossamfunn vil religiøse bygg først og fremst være menighetsbyggende med jevnlig gudstjenester og annen kristen virksomhet. Livssynsnøytrale rom gir ikke den identitet og forankring for troende mennesker som egne kirker, synagoger, moskeer og templer kan gi.

Samråd for tros- og livssynssamfunn (STL) har ikke uttalt seg om det å innføre livssynsnøytrale seremonirom i en kirke. Derimot har de fremhevet at det må sikres egne midler for støtte til livssynsnøytrale seremonirom. Blant trossamfunnene er det imidlertid ikke noen enstemmighet om dette, og Den katolske kirke har i sin høring til Stålsettutvalgets utredning *Det livssyns åpne samfunn* stilt seg særlig kritisk til livssynsnøytrale seremonirom.

Også Kirkerådets høringsuttalelse til Stålsettutvalgets innstilling problematiserer en kombinasjon av midler til kirkebygg og midler til livssyns åpne seremonirom:

Kirkerådet vil imidlertid understreke at slike livssyns åpne rom ikke vil være egnet for Den norske kirke med tanke på ordinær gudstjenestefeiring. For Den norske kirke, og mange andre kirkesamfunn, vil det være naturlig å bruke vigslate kirkerom til gudstjenestefeiring. Kirkerådet vil derfor påpeke at behovet for livssyns åpne seremonirom ikke må erstatte kommunenes lovfestede plikt til å bygge kirker. Det må derfor sikres egne økonomiske tilskudd til livssyns åpne seremonirom. Det synes å være en tendens til å kombinere disse to ulike hensynene. Ut fra regelverk for kirkebygg er ikke en kirke et livssynsnøytralt eller livssyns åpent bygg (side 12).

Det synes som om en slik kombinasjon av kirkebygg og livssynsnøytrale seremonirom først og fremst er drevet fram av den finansieringsformen vi i dag har for kirkebygg og at politikere vil forene ulike formål. I Danmark har det kun i ett tilfelle vært diskutert en slik løsning. Men siden Den danske folkekirke finansierer kirkebygg gjennom soknets inntekter fra kirkeskatt og gjennom lån til lav rente av et felles kirkefond, ble forslaget avvist. En fant det urimelig at kirkens medlemmer, som betaler sin kirkeskatt, skal finansiere bygg for mennesker med andre livssyn.

Samtale- eller høringsspørsmål 5:

- a. Har dere fått forespørsler om å leie ut kirkerommet til andre seremonier enn kristne?*
- b. Bør det gis mulighet til å leie ut kirkerommet til andre seremonier enn kristne?*
- c. Bør det gis mulighet til å ha et livssynsnøytralt/livssynsåpent rom som en del av kirkerommet i en vigslet kirke?*

6 Kirke som selvstendig bygg eller del av annet bygg?

Kirkebygg i Norge har til nå vært selvstendige bygg. I dag reises spørsmålet om en kirke må være et eget bygg, eller om en kirke kan inngå som en del av et annet bygg. Om så, hvilke regler må da gjelde for kirkedelen?

Selv om det ikke er nedfelt noe sted i kirkeloven at kirker skal være selvstendige bygg, har det vært tradisjon for å forstå det slik. Kirkeloven har også begrensning for hvor nært annen bebyggelse kan være i spredtbygd område. I spredtbygd område er bebyggelse ikke tillatt nærmere kirke enn 60 meter uten tillatelse fra departementet. (kl § 21. 5 ledd). Dette gjelder også kirkelige bygninger (*rundskrivet Forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturminne* pkt 4.2).

Kirkerådet registrerer at mange kommuner ønsker å endre ordningen med at en kirke skal være et selvstendig bygg. Det gjelder særlig spørsmålet om en kirke kan inngå i et større kulturbygg. Et eksempel fra utredningen *Kirkehuset og lovgivningen* kan belyse dette og tydeliggjøre hvilke spørsmål som da må avklares:

CASE: Stjørdal nye kirke i bykjernen er planlagt som en del av et stort kulturhus som bygges av kommunen. Kirkerommet er plassert i nord-østre hjørnet av bygget. Kirken skiller seg ikke ut som egen form, men er en del av en stor bygningskropp. Materialer og sprang i fasaden gjør at kirkedelen likevel vil stå ut fra resten av bygget. Saken reiser også spørsmål om klokketårn og bruk av kors som symbolbruk på bygget. Soknet har egen soknekirke.

Kirkerådet drøftet i 2011 noen overordnede prinsipper for kirkebygg (KR 28/11) og uttalte seg til spørsmålet om et kirkebygg kan være en del av et større bygg. Kirkerådet gjorde følgende vedtak:

Kirkerådet understreker at kirkebygget er et spesielt bygg med en spesiell identitet og funksjon. Slik må det også være i fremtiden. I hvert sokn skal det være en kirke som fremstår som en kirke, som et selvstendig bygg.

Dersom soknet har behov for et nytt kirkebygg som kan ivareta funksjoner som det eksisterende kirkebygget ikke kan mht. aktiviteter og beliggenhet, bør det kunne åpnes for en samlokalisering med andre formål. Det er en forutsetning at kirkerommet fremstår som et eget rom/bygg, at kirken får en form og utforming som egner seg til kirkens formål og at soknet står som eier av den delen som kirken skal forvalte.

Dette er å anse som foreløpige overordnede prinsipper for kirkebygg og oversendes Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet. Kirkerådet ber sekretariatet arbeide videre med saken med sikte på at temaet kan tas opp på et senere kirkemøte.

Kirkerådet anbefalte altså at noen kirker kan inngå som del av et annet bygg, men under noen klare forutsetninger:

For det første må det da i soknet allerede finnes en godkjent kirke som er et frittstående bygg. Å bygge en sambyggkirke som eneste kirke i soknet, ønsket Kirkerådet ikke å åpne for.

En annen forutsetning var at soknet eier kirkedelen av sambygget. Eierskap og den disposisjonsrett dette gir var altså viktigere enn at bygget er frittstående. Kirkeloven

§ 17 fastslår også at kirken skal være i soknets eiendom. Dette gjelder fortsatt for kirker, men ikke for forsamlingslokaler som brukes som kirkelokaler (jf. kap 4 i dette høringsdokumentet).

Det kan reises flere innvendinger mot å innlemme en kirke i et sambygg: Vil en måtte ta for mange hensyn til andre eiere og brukere i bygget? Vil kirkeklokkene forstyrre? Hvordan verne om bryllups- eller gravferdsfølge når de går ut? Hva om hovedeier for bygget skulle gå konkurs? Vil kirken da kunne komme i en vanskelig situasjon og forutsetningene for å være et kirkebygg bli problematisert? Og vil kirke i sambygg stride imot det som mange medlemmer i folkekirken tradisjonelt forbinder med et kirkebygg og det den symboliserer?

Disse betenkelighetene må avveies i forhold til de positive muligheter det gir med at kirken er nær og tilgjengelig for folk der de ellers samles. Kan et slikt kirkerom «åpne kirkerommet» for dem som sjelden går i kirken? Kan det være uttrykk for en evangelisk «offensiv hellighet» at kirkerommet finnes der man ikke forventer det? Kan den sosiale interaksjonen virke vitaliserende på menighetens arbeid? Kan det berike det liturgiske livet å ha ulike typer kirkebygg i samme sokn?

Samtale- eller høringsspørsmål 6:

- a. *Bør det fortsatt være krav om at kirker skal være selvstendige bygg?*
- b. *Bør kirkelovens krav om at soknet eier bygget fortsatt gjelde?*
- c. *Bør kirke være sambygg bare når det allerede finnes et selvstendig kirkebygg i soknet?*

7 Andre modeller for kirkerom/menighetslokaler?

I utredningen *Kirkehuset og lovgivningen* reises også spørsmålet om det generelt er behov for andre typer kirkerom/menighetslokaler og en dynamisk kirkebyggutvikling som ikke nødvendigvis fyller kirkelovens (s. 36). Her heter det:

CASE: I henhold til kirkeloven skal ny kirke bygges når en kirke er tilintetgjort, ubrukt, når det under vanlige gudstjenester ikke er tilstrekkelig plass, og når det dannes et nytt sokn. Bestemmelsene avspeiler en ”statisk” situasjon og et samfunn i stabilitet. Våre lokalsamfunn preges imidlertid i stadig større grad av å være i en ”dynamisk” situasjon. Utgangspunktet for bygging av nye kirker er i nesten alle tilfelle basert på et lokalt engasjement som utløser behov for et kirkebygg. Nytt kirkebygg fører deretter til utskilling av et eget sokn. Endrede boligmonster og økonomiske forhold i et samfunn i stadig utvikling utfordrer i dag til å tenke i andre modeller.

I utredningen vises det til nye tendenser i byggingen av kirker. Det er ikke lenger en entydig tendens i retning av at det bygges nye kirker med etterfølgende utskillelse av et nytt sokn. Det bygges nå stadig flere kirker i soknet i tillegg til den opprinnelige kirken – altså uten at bygging av kirke følges opp ved utskillelse av nytt sokn. Dette mener utredningen er en utvikling som bør stimuleres. I tillegg slås flere sokn sammen slik at noen kirker går over fra å være *eneste kirke i soknet* til å *bli kirker i soknet*. Forskjellen mellom disse er at mens Kirkeloven sier at hvert sokn skal ha en kirke, som tilfredstiller lovens krav om størrelse, eierskap mm, så gjelder ikke disse kravene for andre kirker i soknet.

Utredningen foreslår altså større valgmuligheter ved bygging av kirker i tillegg til det som har vært betegnet som *soknekirken*. Slik vil det kunne gis grunnlag for at det lokalt kan fattes en strategisk og velbegrunnet beslutning om hva slags nye kirke/kirkerom en menighet skal velge.

Ut fra dette gir det seg følgende samtale- eller høringsspørsmål:

Samtale- eller høringsspørsmål 7:

- a. *Bør kirkebyggutvikling i større grad skje ved bygging av flere mindre kirker eller kirkerom i sambrukshus/flerbrukshus som ikke trenger oppfylle kirkelovens krav om eierskap og størrelse?*
- b. *Utdyp gjerne på en konkret måte hva dere tenker kan være en god kirkeromstrategi?*

8 Problemstillinger ved nedleggelse, utleie og salg av kirkebygg

Det vises til kapittel 3, jf. også vedlegget om kompetanseforhold.

Innledning

En kirke *tas ut av bruk* hvis biskopen slutter å forordne gudstjenester i den aktuelle kirken, slik at den formaliserte bruk opphører, og hvis dessuten prester og menighetsråd slutter å bruke kirken i henhold til Regler for bruk av kirken.

At en kirke er tatt ut av bruk, er en faktisk beskrivelse, ikke en rettslig.

Når en kirke *varig* er tatt ut av bruk, må det før eller siden gjøres en vurdering av om kirken formelt skal *nedlegges* slik kirkeloven § 21 fjerde ledd hjemler. En i rettslig forstand nedlagt kirke kan vurderes revet eller solgt.

Hvis kirken bare *midlertidig* er ute av bruk, vil en mulighet for utleie kunne være en aktuell problemstilling. Det samme vil gjelde der menighetsrådet – eller kirkelig fellestråd i sameietilfellene – er *usikre* på det fremtidige behovet. Men som vist i kapittel 3 og i nevnte vedlegg er det uklart i hvilken grad det etter dagens § 18 annet ledd i kirkeloven i det hele tatt er tillatt å leie ut kirker.

Ifølge kirkeloven § 18 annet ledd kan ikke en kirke avhendes, pantsettes eller påheftes bruksretter. Departementet kan likevel *samtykke i salg* når særlige grunner tilsier det.

Utleie av kirkebygg

I de tilfeller der biskopen slutter å forordne gudstjenester i kirken, men menigheten ønsker at kirken fortsatt skal være i bruk, vil kirkelig fellestråd fortsatt ha ansvar for drift og vedlikehold etter kirkeloven § 14 og for forvaltning av bygget etter § 18. Uansett om kommunens plikter etter § 15 i prinsippet står ved lag, kan det i slike situasjoner allikevel bli vanskelig for kirkelig fellestråd å tilveiebringe fra kommunen tilstrekkelig med midler til drift og vedlikehold av kirken. Spørsmålet om en mulighet for menighetsrådet til utleie blir da særlig aktuell.

En løsning kan også være at menigheten selv overtar ansvaret for drift og vedlikehold av kirken. Menigheten må da selv med innsamlede midler forvalte og drifte kirken med den aktiviteten menigheten ønsker og eventuelt drive utleie til andre, innenfor fastsatte regler for bruk av kirker.

Se igjen kapittel 3 og vedlegget for tolkningen av forbudet mot å påhefte bruksretter. Det fremgår at det er uklart om det i det hele tatt er tillatt å leie ut kirker – ut over de tilfeller der det betales for korttidsbruk, jf. Regler for bruk av kirker. Under enhver omstendighet er det uklare grenser for hvilke former for utleie som er tillatt.

Kirkerådet ønsker derfor innspill – uten å be om lovtolkninger – om hvilken adgang soknene bør ha til å leie ut kirker. Se høringssspørsmål 8 a nedenfor.

Dessuten ber Kirkerådet om vurderinger av om eventuelle vedtak om utleie – i den grad det blir tillatt – skal undergis en godkjenningsordning, jf. slik det i dag er ved salg av kirker. Hvilket organ skal det i så fall være som er godkjenningsinstans? Se høringssspørsmål 8 b.

Nedleggelse og avhending av kirkebygg

Der kirker er i eie av soknet, vil vedtak om nedleggelse og avhending av kirkebygg høre til menighetsrådets kompetanse som organ for soknet som eier av bygget, jf. nærmere om dette i kapittel 3 og vedlegget om kompetanseforhold.

Det forutsettes at for verneverdige og listeførte kirker må det foreligge uttalelse eventuelt samtykke fra Riksantikvaren før endelig vedtak kan fattes.

Selv om det er menighetsrådet som har kompetansen til å treffe beslutning om nedleggelse og avhending av en kirke, kan det tenkes at det er uenighet mellom kirkelig fellesråd og menighetsrådet i et slikt spørsmål. Den mulighet som i dag foreligger for et fellesråd der menighetsrådet *ikke* treffer slike vedtak, er at bispedømmerådet foretar sokneregulering.

I dag er det en godkjenningsordning for vedtak om nedleggelse og salg. Selv om det hører til den *lovreformen* som nå planlegges, spør vi allikevel om hvem som i fremtiden bør ha den kompetansen departementet i dag har.

Før vedtak om avhending eller nedleggelse av en kirke treffes, er det viktig at det stilles krav til prosessen. Kirkerådet ønsker innspill om dette, jf. spørsmål 8 d. Som eksempler på vurderingstemaer nevnes:

1. om egen bruk i en mindre del av kirkebygningen kan videreføres mens de øvrige deler av bygningen atskilles og innredes for utleie til annen bruk.
2. om kirken kan overdras til en organisasjon eller institusjon innenfor Den norske kirke, der denne kan videreføre en kirkelig bruk av kirkebygningen dersom soknet ikke lenger skal eller kan bruke kirken.
3. om kirken i sin helhet kan leies ut eller selges til et annet kristent trossamfunn.
4. om soknet kan ta ansvar for å opprettholde bygningen som kirkelig kulturminne etter at kirkelig bruk har opphørt.
5. om kirken kan overdras til en ny eier som kan opprettholde kirken som kirkelig kulturminne.
6. om kirkebygningen i sin helhet kan leies ut eller selges til kommunen eller annen offentlig myndighet og ominnredes til andre offentlige formål.
7. om kirkebygningen kan selges på det åpne marked.

Samtale- eller høringsspørsmål 8:

- a. *I hvilke typetilfeller og i hvilken grad bør lov og regelverk gi mulighet til utleie av kirken – altså til andre formål og på lengre basis enn det som det er adgang til etter dagens Regler for bruk av kirkene?*
- b. *Bør vedtak om utleie undergis en godkjenningsordning? Hvilket organ bør i så fall være godkjenningssinstans?*
- c. *Hvilket organ bør være godkjenningssinstans for vedtak om nedleggelse eller avhending av kirker?*
- d. *Er de foreslåtte vurderingstemaer knyttet til prosessen i forkant av et vedtak om nedleggelse og avhending tilstrekkelig? Er det andre viktige hensyn som bør vurderes før vedtak kan treffes?*

Del III Forslag til reviderte regelverk om kirkebygg

9. Regler for bruk av kirkene

Kirkemøtet 1991 fastsatte *Regler for bruk av kirken* i medhold av kirkeloven § 20 tredje ledd. Denne myndigheten ble delegert til Kirkemøtet med hjemmel i kongelig resolusjon av 25. oktober 1991.

Kirkemøtets myndighet var begrenset til å gi «regler for bruk av *det vigslede kirkerom utenom de forordnende gudstjenester og kirkelige handlinger*», og gjelder «soknekirke eller kapell som er godkjent av Kongen eller departementet, eller som er kirke fra gammelt av», jf. kirkeloven § 17. Det betyr at reglene ikke fikk anvendelse for alle vigslede kirkebygg eller lokaler eller kapeller som er vigslet til permanent eller midlertidig bruk. Kirkemøtet la likevel til grunn at reglene også skal gjelde for dem «*så langt de passer*», og dette ble tatt inn i gjeldende regelverk § 2 a annet ledd.

Når det gjelder bruken av det vigslede kirkerom i tilknytning til *forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger*, er bestemmelser om dette i hovedsak gitt i tjenesteordningene for menighetsprester, proster og biskoper og i liturgiene. I *Regler for bruk av kirken* har en tatt inn eller henvist til de aktuelle bestemmelsene i tjenesteordningene, og der det er «overlapping» er dette ansett som formålstjenlig.

Kongens særskilte kirkestyre ble avviklet 21. mai 2012. Allerede 8. juni fikk Kirkemøtet myndighet til å gi *nærmere bestemmelser om bruken av kirkene*, jf. endringer i kirkeloven § 20 tredje ledd, og til å fastsette kirkens *liturgier*, jf. kirkeloven § 24 annet ledd.

Det er likevel inntil videre begrensninger i den myndigheten Kirkemøtet har fått. Myndigheten til å endre disse tjenesteordningene ligger fortsatt i Kirkedepartementet. Endringen i bestemmelsen i kirkeloven § 20 tredje ledd om at Kirkemøtet gis myndighet til å gi *nærmere bestemmelser om bruk av kirkene*, må derfor ses i lys av det ansvar og den myndighet departementet *fortsatt har* når det gjelder tjenesteordningene.

Videre vil Kirkemøtets myndighet være begrenset ved at det er departementet som godkjenner oppføring og nedleggelse av kirker, jf. kirkeloven § 21 tredje ledd. Kirker kan ikke avhendes, pantsettes eller påheftes bruksretter, og eventuelt salg av kirker krever samtykke av departementet, jf. kirkeloven § 18 annet ledd.

Kirkerådet har ikke funnet det påkrevd å foreslå store endringer i de gjeldende regler for bruk av kirken. Nedenfor nevnes noen aktuelle spørsmål og temaer har vært drøftet, og de viktigste endringene.

- a) Navnet på forskriften endres fra «Regler for bruk av kirken» til «Regler for bruk av *kirkene*», som samsvarer med betegnelsen som er brukt i kirkeloven § 20 tredje ledd.
- b) § 1 tydeliggjøres som en formålsbestemmelse. Enkelte bestemmelser som var tatt inn her og som ikke var av formålsskarakter, er foreslått tatt inn i en ny § 4 Generelle bestemmelser.

- c) Det tas inn et ny § 2 Virkeområde, som presiserer hvilke regler som gjelder for selve kirkerommet i forhold til andre rom i kirken og andre kirker og kirkelokaler som er godkjent til permanent eller midlertidig bruk.
- d) I § 3 defineres ulike typer kirker, kirkerommet og andre rom i kirkebygningen og andre kapeller, kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirker som er godkjent til permanent eller midlertidig kirkelig bruk. Dette gjøres for å tydeliggjøre at bruken av disse ulike kirker/kirkerom/lokaler bør kunne ha ulike regler med hensyn til bruk.
- e) I § 4 tas inn noen viktige generelle bestemmelser som tidligere var tatt inn i § 1. Det gjelder bl.a. at bruken av kirken er underlagt biskopens tilsynsmyndighet. Det foreslås videre at det går tydelig fram av regelverket at kirkerommet ikke kan brukes til ikke-kristne tros- og livssynssamfunn til utøvelse av deres tro eller religion.

Dette vil bl.a. gjelde ved gravferder som ønskes gjennomført som en mer privat seremoni i kirken. I sokn eller kommuner der det ikke finnes egnede lokaler som har tilstrekkelig plass, mener Kirkerådet det vil være problematisk å åpne kirken for gravferder av mer privat karakter og ev. uten kirkelig medvirkning. Det kan vurderes om biskopen i særlige tilfelle bør kunne gi tillatelse til at kirken kan brukes til samlinger som ligger i grenseområdet for det som kan sies å inngå i formålsbestemmelsen i § 1. Hvert enkelt tilfelle må vurderes særskilt, og en slik mulig åpning bør imidlertid forvaltes restriktivt.

I § 4 tas også inn bestemmelse om at *midlertidige* installasjoner i kirkerommet i tilknytning til et arrangement kan benyttes, og at vedtak om dette legges til menighetsrådet. Det vil gjelde enkeltarrangement og ev. arrangement som gjentas eller går over noe tid. Dette vil også gjelde ved utlån av kirken eller når presten i tilknytning til et arrangement ønsker å benytte en midlertid installasjon i kirken. Når det gjelder *faste eller permanente* installasjoner behandles slike i samsvar med *Regler om liturgisk inventar og utstyr*. Se kap. 10 § 8 første ledd.

- f) Biskopen avgjør klager på bruk og utlån av kirkene etter nærmere regler fastsatt av Kirkemøtet, jf. også *Tjenesteordning for biskoper* § 5 annet ledd. Det foreslås at biskopen som er avgjørelsesmyndighet i saker om godkjenning og avhending av inventar og utstyr, jf. kirkeloven § 18 fjerde ledd, også gis avgjørelsesmyndighet ved uenighet når det gjelder midlertidige installasjoner. Biskopen bør ikke anses som inhabil i slike saker. Menighetsrådets vedtak om en midlertidig installasjon kan påklages til biskopen av de som er gitt klagerett, jf. §§ 6, 9 og 12.
- g) Når det gjelder regler for bruk av kirken som ikke er i bruk eller som vurderes å tas ut av bruk, vil dette i hovedsak kunne bestemmes ut fra de reglene som er foreslått i det reviderte forslaget. Dette vil ha sammenheng med om kirken er vigslet til permanent eller midlertidig bruk, om biskopen har forordnet gudstjenester og om kirken brukes av menighetsrådet eller presten. Dette berøres også i kap. 8 som tar opp spørsmålet om avhending/salg og utleie av kirker som ikke er i bruk og menighetsrådets og kirkelig fellestråds ansvar i slike tilfeller. Det må legges til grunn at det er Kirkemøtet som har myndighet til å gi nærmere regler om bruk av kirker som ikke er i ordinær bruk som menighetskirke. Nærmere retningslinjer for dette vil Kirkerådet vurdere å foreslå på bakgrunn av denne høringen.

- h) Kirken kan brukes til ulike formål nevnt i §§ 5 og 7. Det er foreslått å ta inn et nytt punkt om aktiviteter knyttet til plan for trosopplæring og for diakoni. Dette legitimerer en praksis som har fungert i lengre tid og åpner for at kirkerommet kan benyttes for eksempel til Lys Våken og Tårnagenter. Det er også tatt inn et nytt punkt om at kirkerommet kan holdes åpent for stillhet, lystenning og bønn for enkeltpersoner og i forbindelse med hendelser i lokalsamfunnet.
- i) Det er vedtatt at «kirkelige valg holdes samtidig med, og i lokaler i umiddelbar nærhet av, valg til Stortinget eller fylkesting og kommunestyre», jf. kirkeloven § 4 fjerde ledd. Da kirken ikke lenger vil være stedet for kirkevalg, er bestemmelsen i § 5 tredje ledd endret. Bestemmelsen om at «menighetsrådet bruker normalt kirken ved valg av nytt menighetsråd» er tatt ut, men siden menighetsrådet kan bestemme at det også kan holdes valg på søndagen før den offisielle valgdagen, jf. *Regler for valg av menighetsråd* § 2.1, er dette tatt inn i § 5 tredje ledd.
- j) Det har vært reist spørsmål om ikke også kirkelig fellesråd som forvaltningsansvarlig for kirkebygget bør kunne bruke kirken, f.eks. til å holde kirken åpen for besøkende for omvisning. Kirkerådet mener at kirkelig fellesråd ikke bør ha en slik rett til bruk av kirken, da kirkelig fellesråd av eget tiltak ikke bør og ikke skal bruke kirkene til oppgaver som er tillagt menighetsrådets virksomhetsansvar og bruksformål nevnt i § 5. Dette hindrer ikke at ett eller flere menighetsråd etter avtale kan overlate til kirkelig fellesråd å utføre oppgaver som ligger til menighetsrådet, jf. kirkeloven § 14 femte ledd. Dette bør ikke skje ved at kirkelig fellesråd gis en selvstendig rett til å bruke kirken, men som en del av en slik avtale. Det kan f.eks. gjelde omvisning i kirken, møtevirksomhet og kulturarrangement som fellesrådet står for på vegne av soknene.
At fellesrådet må utføre vedlikeholds- og oppussingsoppgaver m.v. av kirken, bør ikke anses som en bruk av kirken, men fortsatt vurderes som ikke-bruk, jf. momenter som er omtalt i kap. 3.
- k) Det har også vært foreslått at reglene bør inneholde en bestemmelse om at den myndigheten som her er lagt til menighetsrådet, bør kunne delegeres til daglig leder. Dette anses ikke nødvendig å ta inn her, da bestemmelser om dette kan fastsettes med hjemmel i *Regler om formene for menighetsrådets og kirkelig fellesråds virksomhet* § 10.2.

Kirkerådet foreslår at det utarbeides en revidert veiledning som nærmere redegjør for de enkelte bestemmelsene, jf. *Regler for bruk av kirken med merknader*, som Kirkerådet utga i 1992 og som ble revidert i 2002. Veiledningen har vært ansett som et nyttig hjelpemiddel.

For å gi en best mulig oversikt over de endringer som foreslås er reglene satt opp slik: Vanlige bokstaver = ingen endring i forhold til gjeldende regelverk, men slik at paragrafnummereringen er endret.

Kursiv = utgår av gjeldende regelverk

Fet = nytt i revidert forslag

Forslaget til reviderte *Regler for bruk av kirken* foreligger også i ren utgave hvor det som er kursivert eller markert med fet skrift er utelatt.

Forslag til Regler for bruk av kirkene

Reglene gjelder for bruk av de vigslede kirkerom utenom de forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger.

Kap. 1 Alminnelige bestemmelser

§ 1 Formål

Kirken er **vigsletinnviet** til bruk for gudstjenester og kirkelige handlinger og skal gjennom sin bruk tjene til Guds ære og menighetens oppbyggelse.

Gjennom forkynnelse av Guds ord, forvaltning av sakramentene og annen kirkelig virksomhet, er kirken det sentrale samlingssted for menighetens gudstjenestelige og religiøse liv.

Formålet er å gi regler for hva kirkene kan brukes til, hvem som kan bruke kirken og hvem som har myndighet til å beslutte utlån av kirken.

Bruken av kirken er underlagt biskopens tilsynsmyndighet.

Kirken med tilbehør skal behandles forsvarlig og med respekt.

Kirken må ikke brukes til politisk møte eller virksomhet.

Kirken må ikke brukes til kommersielle formål.

§ 2 Virkeområde

Reglene gjelder for all bruk av kirkerommet, jf. § 3 b, når ikke annet er bestemt for forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger i tjenesteordning for menighetsprest, prost og biskop. Bruk av kirken til gudstjenester og kirkelige handlinger går foran annen bruk etter §§ 5, 7 og 12.

Så langt de passer får reglene også anvendelse **ved på bruk av andre rom i kirken, jf. § 3 c, og ved bruk av andre kirkelokaler og interimskirker som er godkjent og vigslet/velsignet til permanent eller midlertidig kirkelig bruk. Nærmere regler om dette fastsettes av menighetsrådet.**

Der kirkerommet og tilstøtende rom kan slås sammen til et storrrom, gjelder disse reglene også for de tilstøtende rom.

§ 3 Definisjoner

I det følgende menes med:

a) Kirke:

SogneKirke eller kapell som er godkjent av Kongen eller departementet, eller som er kirke fra gammelt av, jf. kirkeloven § 17.

b) Kirkerommet:

Den delen av kirkebygningen som utgjør selve kirkerommet med alter, korparti, hovedskip samt eventuelt sideskip og galleri.

c) Andre rom i kirken:

Rom som faller utenfor kirkerommet.

Så langt de passer, får reglene også anvendelse på andre kirker og på lokaler som er innviet til permanent eller midlertidig kirkelig bruk, samt kapeller.

d) Prest:

Fast utnevnt **eller** tilsatt menighetsprest (sokneprest, kapellan eller prost i **tjeneste som menighetsprest i sitt eget prestegjeld**) samt vikarer for slike prester.

§ 4 Generelle bestemmelser

Bruken av kirken er underlagt biskopens tilsynsmyndighet.

Kirken med tilbehør skal behandles forsvarlig og med respekt.

Kirken må ikke brukes til politisk møte eller virksomhet.

Kirken må ikke brukes til kommersielle formål.

Kirkerommet kan ikke brukes av ikke-kristne tros- og livssynssamfunn til utøvelse av deres tro eller religion.

Menighetsrådet kan plassere midlertidige installasjoner i kirkerommet i forbindelse med arrangementer nevnt i § 5 første ledd.

Kap. 2 Menighetsrådets bruk av kirken

§ 5 Bruksformål

Menighetsrådet kan bruke menighetens kirke til

- a) gudstjenester,
- b) oppbyggelige møter,
- c) **trosopplæring og diakoni**,
- d) **stillhet, lystenning og bønn**,
- e) kirkelige konserter og
- f) andre kirkelige og kulturelle arrangementer som faller inn under formålet i § 1 **og som ikke strider mot de generelle bestemmelser i § 4.**

Menighetsrådet kan innby personer som tilhører Den norske kirke eller andre kristne trossamfunn til å delta i arrangementet, *jf. for øvrig § 4, første ledd.*

Menighetsrådet *braker normalt kirken ved valg av nytt menighetsråd, og det* kan bruke kirken til avholdelse av egne møter, menighetsmøter **og kirkevalg**, *jf. for øvrig § 4 første ledd.*

§ 6 Klage

Menighetsrådets avgjørelse etter § 5 om å bruke kirken kan påklages til biskopen. Biskopens avgjørelse av klagen kan ikke påklages.

Klageberettiget er ethvert medlem av menighetsrådet, samt prester **som har soknet som tjenestested (særskilt arbeidsområde) i prestegjeldet og** som ikke er medlemmer av menighetsrådet.

Klagefristen er tre uker.

Klagen har ikke oppsettende virkning med mindre dette blir bestemt av menighetsrådet eller biskopen.

For øvrig gjelder reglene om klage i forvaltningslovens kapittel VI.

Kap. 3 Menighetsrådets utlån av kirken

§ 7 Utlån til medlemmer av Den norske kirke

Til medlemmer av Den norske kirke kan menighetsrådet låne ut kirken til

- a) gudstjenester,
- b) oppbyggelige møter,
- c) **trosopplæring og diakoni**
- d) **stillhet, lystenning og bønn**,

- e) kirkelige konserter og
- f) andre kirkelige og kulturelle arrangementer som faller inn under formålet i § 1 **og som ikke strider mot de generelle bestemmelser i § 4.**

§ 8 Utlån til andre enn medlemmer av Den norske kirke

Menighetsrådet kan låne ut kirken til medlemmer av andre kristne trossamfunn enn Den norske kirke til formål som nevnt i § 7, *jf. for øvrig § 1 tredje ledd.*

I tillegg til de formål som er nevnt i § 7, kommer første ledd særlig til anvendelse ved utlån til dåp, vigsel og gravferd som ikke skal forrettes av ordinert prest i Den norske kirke.

§ 9 Saksbehandling

Menighetsrådets avgjørelse etter §§ 7 og 8 anses som enkeltvedtak etter forvaltningslovens § 2. Saksbehandlingen skjer i samsvar med forvaltningsloven kap. IV og V.

§ 10 Klage

Menighetsrådets vedtak etter §§ 7 og 8 kan påklages til biskopen. Biskopens avgjørelse av klagen kan ikke påklages.

Klageberettiget er, foruten de som har søkt om å få låne kirken, ethvert medlem av menighetsrådet samt andre med rettslig klageinteresse.

Klagefristen er tre uker fra det tidspunkt underretning om vedtaket er kommet frem til den klageberettigede eller han på annen måte har eller burde ha skaffet seg kunnskap om vedtaket.

For øvrig gjelder reglene om klage og omgjøring i forvaltningslovens kapittel VI.

§ 11 *Utgiftsdekning og vederlag ved utlån* **Betaling for bruk** av kirken **Innenfor de rammer som er satt i kirkeloven § 20 første og annet ledd, kan kirkelig fellesråd kreve betaling for bruk av kirken etter nærmere regler godkjent av bispedømmerådet.**

Ved utlån av kirken kan kirkelig fellesråd kreve betaling etter nærmere regler godkjent av bispedømmerådet, jf. kirkeloven § 20 annet ledd.

Kap. 4 Prestens bruk av kirken

§ 12 Menighetsprestens bruk av kirken

I tillegg til forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger kan presten bruke *prestegjeldets kirker* **kirkene i de sokn som presten har som tjenestested (særskilt arbeidsområde)** til ekstraordinære gudstjenester, foredrag og andre arrangementer som fremmer menighetens oppbyggelse.

Er det flere fast tilsatte prester i vedkommende menighet, skal de samarbeide om bruksfordelingen. Blir de ikke enige, avgjør biskopen spørsmålet. Menighetsrådet skal uttale seg på forhånd.

Den presten som bruker kirken i medhold av første ledd, kan innby

personer som tilhører Den norske kirke eller andre kristne trossamfunn til å delta i arrangementet, men presten kan ikke låne ut kirken til disse, *jf. for øvrig § 1 tredje ledd.*

Med biskopens samtykke kan presten også la seg bistå av andre personer enn dem som er nevnt i tredje ledd.

§ 13 Klage og tilsyn

Menighetsrådet kan bringe prestens disposisjoner etter § 12 inn for biskopen.

Første ledd gjelder ikke når presten bruker kirken til forordnede gudstjenester, vigslar og begravelser.

§ 14 Biskopens bruk av kirken

Biskopen kan **selv eller ved annen prest forrette gudstjenester og** bruke kirkene i sitt bispedømme på samme måte som menighetsprestene. I slike tilfelle har biskopen fortrinnsrett til bruk av kirken.

Kap. 5 Forholdet mellom menighetsråd og prest

§ 15 Samarbeid og gjensidig informasjon

Menighetsråd og prest skal samarbeide om bruk av kirken slik at denne best mulig tjener til Guds ære og menighetens oppbyggelse.

Menighetsråd og prest skal på forhånd gi hverandre informasjon om den planlagte bruken av kirken. Informasjonen skal såvidt mulig gis i så god tid at mottaker får mulighet til å innrette seg eller eventuelt komme med innsigelser.

Presten har fortrinnsrett til bruk av kirken til gudstjenester, vigslar og begravelser.

Dersom det oppstår *det for øvrig uenighet tvil* om forholdet mellom henholdsvis prestens og menighetsrådets bruk eller utlån av kirken etter kap. 2 eller 3, og prestens bruk etter kap. 4 som ikke lar seg løse etter første og annet ledd, avgjør biskopen spørsmålet.

Kap. 6 Andre generelle regler om bruk av kirken

§ 14 Hva kapitlet handler om

Med mindre annet er sagt eller fremgår av sammenhengen, får reglene i dette kapitlet anvendelse på all bruk av kirken etter kap. 2 til 4.

§ 16 Generelle plikter for bruker av kirken

Den som bruker kirken, skal sørge for at alt går sømmelig for seg og at kirken med tilbehør behandles forsvarlig og med respekt.

§ 17 Adgang til kirken

Enhver har adgang til de arrangementer som holdes i kirken. En person kan bare bortvises dersom han forstyrrer arrangementet eller krenker kirkens verdighet.

Ved bruk av kirken til vigslor eller begravelser kan likevel forrettende prest, på anmodning fra brudeparet eller de etterlatte, bestemme at handlingen skal foregå for lukkede dører.

§ 18 Inngangspenger m.v.

Det kan ikke tas betaling for adgang til kirken bortsett fra ved kirkekonsserter og andre kulturelle arrangementer hvor kirkelig fellesråd i **henhold til § 11** har samtykket i at *slik det tas betaling for bruk av kirken kreves, jf. kirkeloven § 20 annet ledd.*

Innkreving av inngangspenger *f. eks. ved salg av billetter* bør ikke skje i **selve kirkerommet men kan f.eks. skje i våpenhuset.**

Kap. 7 Ikrafttredelse og oppheving av eldre bestemmelser

§ 19 Ikrafttredelse

Disse reglene trer i kraft fra den tid Kirkerådet bestemmer.

§ 20 Opphevelse av eldre bestemmelser

Med virkning fra ikrafttredelsen, jf. § 19, **oppheves de tidligere gjeldende er følgende eldre bestemmelser Regler** om bruk av kirken **av 15. november 1991 med senere endringer opphevet.**

§ 21 Mindre endringer

Kirkemøtet gir Kirkerådet myndighet til å foreta mindre endringer i reglene.

Samtale- og høringsspørsmål 9:

- A. *Er dere enige i at Kirkemøtets regler gjelder kirkerommet og at regler for de øvrige rom fastsettes av menighetsrådet, jf. § 3 annet ledd? Har dere merknader til at midlertidige installasjoner i forbindelse med arrangementer tas inn i regelverket, jf. § 4 siste ledd? Har dere merknader til at biskopen blir klageinstans?*
- B. *Er det andre bestemmelser i Regler for bruk av kirken som bør endres? Er det bestemmelser som bør tas inn eller tas ut? Hva er begrunnelsen for dette.*

10 Regler om liturgisk inventar og utstyr

Nåværende *Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr* ble fastsatt ved kongelig resolusjon 26. oktober 1990 i medhold av Grunnlovens § 16. I Kirkeloven fra 1996 ble det fastsatt at det er Kirkemøtet som «gir regler om kirkens inventar og utstyr» (§ 24, ledd d.). For at Kirkemøtet skal fastsette nye *regler* for dette (altså ordet *retningslinjer* erstattes av *regler*), sendes et forslag til revidert regelverk på høring.

Det er flere grunner til at retningslinjene fra 1990 trenger en revisjon: I mange kirker ble det på 1990-tallet innført nytt liturgisk inventar og utstyr som lysglobe, dåpslys, sidealter mm. Dette ble fanget opp i arbeidet med gudstjenestereformen. I den nye gudstjenesteordningen ble det også mulig å ta i bruk andre liturgiske elementer som påskelys, sidebord til nattverdutstyr, prosesjonskors og prosesjonslys, fremskutt alter og prosjektorskjerm. Ved bruk av dåpslys er det forordnet en lysholder til disse. Både i rubrikkene i de nye gudstjenesteordningene, i Alminnelige bestemmelser for dåp og for hovedgudstjeneste, og i veiledningene i gudstjenesteboken er dette beskrevet. Det er derfor nødvendig å ajourføre retningslinjene om liturgisk inventar og utstyr i samsvar med Gudstjenestereformen fra 2011.

Kirkebyggene har i sin utforming og med sitt inventar og utstyr som primærformål å fremme menighetens samling om Ord og sakrament i gudstjenester og kirkelige handlinger. Samtidig brukes kirkerommet også til andre samlinger. I de senere år har vi sett en klar økning i antall kirkekonsserter og i omfanget av det trosopplæringsarbeidet som legges til kirkebygget, blant annet med Lys Våken og Tårnagenter.

Dessuten holder man i flere bykirker og pilegrimskirker kirkerommet mer åpent for besøkende utenom gudstjenestetidene. Dette er det tatt hensyn til i forslaget. I enkelte bykirker er det i løpet av en uke flere som oppsøker kirkerommet for privat meditasjon, bønn og lystenning, enn som deltar på gudstjenester. Også ved ulykker og katastrofer er det blitt vanlig å holde kirkerommet åpent for sørgende. Alt dette krever en ny gjennomtenkning av den betydning kirkerommet har, og av hva som bør stå permanent i kirkerommet og hva som kan flyttes for å gi fleksibilitet og bevegelsesmulighet i kirkerommet.

I denne sammenheng må en også tenke gjennom hva som ikke omfattes av fleksibilitet. Er det noe i kirkerommet som ikke kan/skal flyttes på? Og hvilket inventar og utstyr *må* være i et kirkerom, og hva er valgfritt?

Tradisjonelt har alle kirker alter, alterring, prekestol, døpefont, orgel og kirkeklokker og etter 1977 også en lesepult. I det følgende opererer vi med ordet «permanent inventar» i stedet for «fast inventar». Poenget med «fast inventar» er ikke at det er boltet fast i gulv eller vegg, men at det hører med til det inventaret som ikke flyttes rundt, men inngår permanent i kirkebygget.

Da Kirkemøtet behandlet Kulturmelding for Den norske kirke, ble Kirkerådet bedt om å komme tilbake med en revisjon av Retningslinjer for liturgisk inventar og utstyr (sak KM 7/05). Kirkemøtet uttalte her: *I denne forbindelse bør det vurderes hvor avgjørelsesmyndighet for varige og midlertidige verk og installasjoner skal ligge.* (Vedtaks punkt 11) I denne høringen fremmes det ikke noe forslag om å endre avgjørelsesmyndigheten for fast inventar. Når det gjelder midlertidige installasjoner, knyttes disse til tidsbegrensede arrangement som prest eller menighetsråd etter gjeldende bestemmelser har ansvar for. Det vises her til et nytt ledd i disse reglene (pkt 8, andre ledd) og til § 1 i forslaget til Regler for bruk av kirkene.

I gudstjenestelivet ser vi en tendens til en *reduisert* bruk av tradisjonelt fast inventar som prekestol og alterring. At flere menigheter lar nattverdutdelingen skje nede i kirkerommet kan være en god løsning for kirker der koret ikke er tilgjengelig for rullestolbrukere og folk som er dårlig til beins. Likevel vil en alterring eller alterskranke fortsatt være et viktig element i kirkerommet, både til nattverdutdeling, konfirmasjon, vigsel, forbønn og vigsling til tjeneste og til skriftemål. En alterring/alterskranke kan imidlertid utformes på ulike måter ved f eks å være helt eller delvis åpen foran eller på sidene, og å være flyttbar.

I forbindelse med nybygg av kirker har det vært reist spørsmål om en kan forene prekestol og lesepult i ett inventarstykke. Det er foreslått å åpne for denne mulighet, når et slikt felles sted for skriftlesninger og preken inngår som fast inventar. Sammen med alteret vil dette inventaret synliggjøre at kirkerommet er et sted for samlingen om *Ord og sakrament*.

Den lutherske kirkes glede over å ta i bruk salmesang, musikk, visuelle kunstformer og arkitektur i gudstjenestelivet, gir også rom for orgel og korsang, kirkeklokker, alterutsmykning og andre kunstuttrykk. Også disse kunstformene bidrar til å gi kirkerommet identitet og atmosfære.

Det er foreslått å endre gjeldende bestemmelse om at flere små klokker er å foretrekke framfor få og store klokker til det motsatte. Grunnen til dette er at store klokker har en mildere og dypere klang enn små klokker. Erfaringer med støypoblemer er ofte knyttet til små klokker.

I kirkens inventar og utstyr ligger det store kulturhistoriske verdier som betyr mye for både lokal og nasjonal identitet. Å ta vare på disse religiøse og kulturelle verdiene er nå foreslått tatt inn i reglene.

Det er også viktig å sikre en god registrering av kirkelig inventar og utstyr. Det vises i den forbindelse til *Rundskriv nr .P-2/2010* fra Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet 22. april 2010 (pkt. 8.8 i Lovsamling for Den norske kirke: *Forvaltning og registrering av kirkeinventar*). Her heter det: «Menighetsrådet fører fortegnelse over inventar og utstyr i soknets kirker.» Hvis en ikke fører inventarbok, skal dette legges i en database. Kirkerådet fastsetter nærmere hvordan dette skal føres.

I forsikring skilles det ikke mellom permanent inventar og løst utstyr (løsøre). Derimot skilles det mellom selve 1) kirkebygningen og 2) permanent inventar og løst utstyr. Fastmonterte kirkebenker regnes som bygning, mens prekestol, alterring, orgel/orgelfasade og altertavle regnes som inventar (jf. *Forsikringsvilkår for kirkebygg, KA Kirkebygg og knif Trygghet 1.1.2014, pkt 3.1.2*). Avtalen gjelder kun for kirker etter kirkeloven § 17 og ikke for forsamlingslokaler til kirkelig bruk.

For å gi en best mulig oversikt over de endringer som foreslås er reglene satt opp slik: Vanlige bokstav = ingen endring i forhold til gjeldende regelverk, men slik at paragrafnummereringen er endret.

Kursiv = utgår av gjeldende regelverk

Fet = nytt i revidert forslag

Forslag til Regler om liturgisk inventar og utstyr

Kap. 1: Almennelige bestemmelser

§ 1 Formål

Kirkerommet med sitt inventar og utstyr skal tjene til Guds ære og menighetens gudstjenestelige liv. *skal i første rekke fremme den liturgiske handling og forståelse hos dem som deltar i gudstjenesten.*

Formålet med reglene er å bestemme hva som er nødvendig liturgisk inventar og utstyr i en kirke, og hva som kan komme i tillegg til dette. Reglene gir også bestemmelser om utforming, godkjenning, bruk og forvaring av inventar og utstyr.

§ 2 Virkeområde

Retningslinjene gjelder

- 1) Kirker og kapell som er godkjent i medhold av Kirkeloven § 21 fjerde ledd og er vigslet til kirke.
- 2) Den kirkelige bruk av forsamlingslokaler og kapeller som ikke er vigslet til kirke, men som benyttes som kirkelokaler (jf. Tjenesteordning for biskoper § 13 annet ledd og Tjenesteordning for proster § 7 j).

§ 3 Definisjon

Inventar:

Gjenstander som har sin permanente plassering i kirkerommet, enten det er fast montert eller løst. Kirkeklokker er å regne som inventar i dette regelverket. *Det viktigste kirkelige inventar er alter, prekestol, lesepult, døpefont og orgel..*

Utstyr:

Gjenstander som brukes regelmessig i kirkerommet, men som ikke er permanent plassert der.

§ 4 Generelle bestemmelser

Kirken kan ta all kunst, alle kunstformer og alle kunstuttrykk i bruk i kirkerommet med dets liturgiske inventar **og utstyr**, så sant det tjener det kristne budskap og lar kirkerommets særlige egenart komme til utfoldelse.

Håndverk, materialer og utforming av liturgisk inventar og utstyr skal være av høy kvalitet.

Uansett form er det viktig at Kirkerommet skal være fleksibelt med hensyn til møbleringen og det bør derfor vises tilbakeholdenhet med å bolte inventar fast i gulvet.

Det skal tas tilbørlig hensyn til de kulturhistoriske verdier som kirkebygget og dets inventar og utstyr representerer.

Kap. 2: Liturgisk inventar

§ 5 Alter

En kirke skal ha ett alter. Alteret er Herrens nattverdbord, og skal dermed bære kalken og disken og samle menigheten ved nattverdmåltidet. I kraft av Jesu Kristi død og oppstandelse og hans løfte om å være sammen med sine venner, markerer alteret også Guds nærvær. Alteret bør derfor ha en slik tyngde og verdighet at det fremstår som kirkerommets samlende midtpunkt, **også når rommet ikke er i bruk.** *Dette gjelder også når alteret har form av et bordalter. Til alterutstyret hører kalk og disk, vinkanne og brødeske, gudstjenestebøker, lys og eventuelt krusifiks. Alteret bør stå så langt ut fra bakveggen at liturgen kan forrette vendt mot menigheten, og at menigheten lett kan passere når ofringen skjer ved gang rundt alteret.*

Alteret er et permanent inventar i kirkerommet og skal ikke fjernes, flyttes eller tildekket.

Når nye kirker bygges, skal alteret være frittstående. Alteret bør stå så langt ut fra bakveggen at liturgen kan forrette vendt mot menigheten, og at menigheten lett kan passere når ofringen skjer ved gang rundt alteret.

I kirkerom der alteret er plassert langt fra menigheten kan det om ønskelig innføres et fremskutt nattverdbord som kirkerommets sentrale alter. Det kan også finnes sidealtere til bruk for mindre forsamlinger, bønnestasjoner under gudstjenesten og når kirkerommet er åpent for besøkende til meditasjon og bønn.

§ 6 Alterring

En alterring eller alterskranke skal inngå i en kirke og består av knefall og støtteskranke.

§ 7 Døpefont

Døpefonten skal være plassert lett synlig for menigheten, vanligvis fremme i kirkeskipet eller i koret. I nye kirkebygg bør det sikres god plass rundt døpefonten. *Kirkerommets utforming har betydning for plasseringen av døpefonten. Det vil være mest vanlig at døpefonten er plassert fremme i kirkeskipet og helst foran benkeradene,*

Den skal være slik utformet at den i bruk gir en vanddybde på minst 5 cm – 10 cm, enten man bruker dåpsfat eller ikke.

§ 8 Prekestol og lesepult

Prekestol og lesepult skal være slik plassert at forkynnelsen og lesningene høres overalt i kirkerommet og slik at predikant og tekstleser så vidt mulig kan sees av alle. Bokbrettet på prekestolen og lesepulten bør kunne reguleres i høyden. **Prekestol og lesepult kan forenes i ett og samme inventar.**

§ 9 Orgel

Pipeorgelet er kirkens tradisjonelle **hovedinstrument**. Orgelet skal understøtte og hjelpe menighet og sangkor i tilbedelse, forkynnelse og sang. Orgelet **og andre instrumenter** har også selvstendige musikalske funksjoner, både i og utenom gudstjenesten.

Orgelets plassering og utforming avklares i et nært samarbeid mellom orgelbygger, den orgelsakkyndige konsulent og arkitekten. **I nye kirker bør orgelets**

plassering være slik at Organisten kirkemusikeren bør kunne kan lede et sangkor fra sin plass ved orgelet.

§ 10 Kirkeklokker

Kirker/kapell og andre kirkelige bygg eller rom hvor det regelmessig holdes gudstjeneste og utføres kirkelige handlinger, skal ha en eller flere kirkeklokker. **Kirkeklokker plasseres enten i kirketårnet eller i et eget utvendig rom.**

Kirkeklokkene trenger en klangkasse for å komme til rette som instrument. Hensynet til håndringing skal ivaretas. Antall og størrelse bør tilpasses kirkens størrelse og de geografiske forhold i kirkens nærhet. I alminnelighet anbefales flere **klokker. Store klokker er å foretrekke. flere mindre fremfor få store klokker.**

Bruk av kirkens klokker fastsettes i egne retningslinjer.

§ 11 Egne stoler

Egne stoler for tjenestegjørende og for brudepar **liturg og medliturger skal bør** finnes i alterområdet. *I stedet for stoler til brudepar kan det brukes en brudebenk.* Det bør velges stoler som er tilpasset kirkens øvrige inventar. I domkirker **skal** det være en egen bispestol.

Kap. 3: Liturgisk utstyr

§ 12 Nattverdutstyr

Til alterutstyret hører kalk og disk, vinkanne og brødeske, *gudstjenestebøker* lys og eventuelt krusifiks. **Disse Nattverdkarene (kalk og disk) og oppbevaringskarene (brødeske og vinkanne)** bør så vidt mulig være innbyrdes avstemt i utforming og materialbruk og passe sammen med kirkens øvrige utstyr.

Når en ny kalk anskaffes, skal den utformes slik at en både kan drikke og helle av den.

Eventuelle enkeltkalker skal være av godkjent modell. Disken utformes slik at nattverdrødet ikke faller av.

Et lite sidebord, eller en nisje i veggen, kan tas i bruk under gudstjenesten til oppbevaring av alterutstyret før og etter nattverdhandlingen.

§ 13 Lys

Alterlysene skal være hvite, levende lys. På et lite alter *av bordtype* bør lys og staker ikke være for høye, særlig dersom liturgen *skal kunne* forretter bak alterbordet. Det bør fortrinnsvis brukes staker beregnet for ett lys.

En lysglobe, eller en annen form for lystenningssted med et Kristuslys sentralt plassert, kan inngå i kirkerommet. Hensynet til brannfare skal ivaretas.

Et påskelys kan i tiden mellom 1. påskedag og Kristi himmelfartsdag stå i egen stake ved siden av alterbordet. Resten av kirkeåret kan lyset eventuelt plasseres ved døpefonten.

Til dåpslys skal det være en lysholder som disse kan plasseres i, jf. Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste pkt. 46-49.

§ 14 Prosesjonskors og prosesjonslys

Et prosesjonskors og eventuelt to prosesjonslys kan tas i bruk under gudstjenesten. En holder for disse plasseres ved alteret.

§ 15 Tekstiler

Tekstiler på alter, prekestol og lesepult avstemmes i farger og formgivning til hverandre, til hele alterområdet og **til bør også passe sammen med de messehaglens** som hører til kirkehuset. Tekstilene bør følge de liturgiske farger eller være kirkeårsnøytrale. **Dersom alterduk brukes, skal den være hvit.**

Kalkklede og servietter som brukes ved nattverd og dåp bør være av bomull eller lin.

Kap. 4: Øvrig liturgisk utstyr til en kirke

I hver kirke vil det i tillegg vanligvis være behov for:

Foruten det inventar som tradisjonelt hører med til en kirke - så som alterbord (med kalk og disk, oblateske og vinmugge, lysholdere), prekestol og lesepult, døpefont og vannkanne, orgel, en eller flere kirkeklokker, - er det i hver soknekirke vanligvis behov for:

§ 16 Liturgiske klær

Alba i minst to størrelser og **rettstilte** stolaer i fire liturgiske farger.

Minst to messehagler **Messehagler i de fire liturgiske fargene, eller minst to messehagler, fortrinnsvis hvit og grønn.**

Prestekappe til bruk på kirkegården ved gravferd, dersom det vanligvis forrettes gravferd ved kirken.

Hvite kapper for medliturger.

Hvite kapper til konfirmanter.

§ 17 Enkeltkalker

Et tilstrekkelig antall enkeltkalker av godkjent modell og materiale.

§ 18 Soknebudsett

Nattverdutstyr som er egnet til bruk hos syke (soknebudsett).

§ 19 Utstyr til bruk ved takkoffer

§ 20 Bøker

To bibler og **to** tekstbøker og **tre fire** sett av de liturgiske bøker (for liturg, organist, og sakristi) *som brukes ved gudstjenesten og de kirkelige handlinger.*

Et tilstrekkelig antall salmebøker og *liturgihefter* til bruk for menigheten.

§ 21 Audio-visuelt utstyr

Dersom audio-visuelt utstyr inngår i kirkerommet, skal det integreres på en best mulig måte i kirkerommet. Når det benyttes, bør det ikke dekke til kunstnerisk utsmykning/altertavle. Ved alteret eller i kirkeskipet kan det enten som permanent inventar eller midlertidig utstyr plasseres en uttrekkbar projeksjonsskjerm. Denne skal kun trekkes ut når den brukes.

Kap. 5: Oppbevaring

§ 22 Et godt bevaringsmiljø

Gammelt og nytt kirkelig inventar og utstyr skal sikres et godt bevaringsmiljø. Riksantikvaren skal konsulteres om alle gjenstander fra 1537 og tidligere. Også yngre gjenstander kan ha stor lokal- og kulturhistorisk verdi i dag og i fremtiden, og skal forvaltes ansvarlig.

§ 23 Tekstiler

De liturgiske klær og annet liturgisk utstyr oppbevares i egnede skap. Messehaglener skal oppbevares forsvarlig, **enten opphenges henges opp** på spesialhengere av tilstrekkelig bredde **eller legges i skuffer med tilstrekkelig bredde og dybde.**

Liturgiske tekstiler må ikke utsettes for lys, støv eller endringer i luftfuktighet.

§ 24 Verdigjenstander

Sølvgjenstander og annet kostbart utstyr skal **oppbevares brann- og tyverisikkert forvares i brann- og tyverisikker safe.**

Kap. 6: Godkjenning

§ 25 Nytt inventar og utstyr

Alt nytt inventar og utstyr skal på forhånd være godkjent av **biskopen den rette kirkelige myndighet**, for eldre kirkers vedkommende etter uttalelse fra Riksantikvaren. Dette gjelder også for gaver, **prøveinstallasjoner og midlertidige installasjoner i kirkerommet, dersom slike ikke inngår i et arrangement. I så fall kommer Regler for bruk av kirkene til anvendelse.**

§ 26 Prosten godkjenner omfanget av inventar og utstyr til *kapell og rom til lokaler* som er **velsignet vigslet** til kirkelig bruk. *godkjennes av prosten.*

§ 27 Inventar og utstyr må ikke fjernes eller avhendes uten samtykke fra **biskopen de samme myndigheter jf. Kirkeloven § 18. Dette gjelder også midlertidige fjerning av inventar og utstyr.**

§ 28 Menighetsrådet avgjør om gjenstander som *kan*, men som ikke *må* være i et kirkerom skal inngå som inventar eller utstyr.

Menighetsrådet godkjenner om inventar midlertidig kan flyttes ut av kirkerommet. Også bestemmelser i kulturminneloven kan sette grenser for dette.

§ 29 Ved restaurering og ombygging skal det tas tilbørlig hensyn til de kulturhistoriske verdier som kirkebygget og dets inventar og utstyr representerer.

Kap 7 Dokumentasjon

§ 30 Menighetsrådet har ansvar for at alt permanent og midlertidig kirkelig inventar og utstyr registreres. Ved visitas og prostebesøk gis det rapport om registreringer.

§ 31 Endringer, større reparasjoner o. l. av gjenstandene skal registreres. Både ved anskaffelse, endring og avhending eller kassasjon skal tillatelsen (med dato) fra vedkommende myndighet noteres. Dette gjelder også midlertidige avhendelser.

Hver kirke (kapell) skal ha en egen, autorisert «Inventarbok» (standardprotokoll i bind 10) eller tilsvarende fortegnelse over alt inventar og løst liturgisk utstyr.

Hver gjenstand beskrives ganske kort, med angivelse av tidspunkt da den ble anskaffet, hvem som dekket utgiftene - eventuelt gav den til kirken. Helst bør fargefoto av særlig verdifulle gjenstander klebes inn.

Hver endring, større reparasjon o. l. av gjenstandene skal noteres.

Både ved anskaffelse, endring og avhending eller kassasjon skal tillatelsen (med dato) fra vedkommende myndighet noteres. Enhver innførsel underskrives av kirkens prest og lederen i menighetsrådet.

Protokollen oppbevares sammen med de øvrige kirkebøker på menighetskontoret og legges fram ved visitas/prostebesøk.

Samtale- eller høringsspørsmål 10:

- A. Er det inventar eller utstyr som burde vært nevnt i forslaget til regelverk, eller som burde tas ut av det?*
- B. Bør det åpnes for at lesepult og talerstol kan kombineres i ett inventar?*
- C. Er dere enige i reglene om kirkerommets hovedalter og andre altere?*
- D. Er det andre endringer eller kommentarer dere vil gi til forslaget til regler?*

11 Regler for bruk av kirkens klokker

Ringning med klokker har en lang kirkelig og folkelig tradisjon som Kirkerådet ser som naturlig å videreføre. Det foreslås derfor små endringer i reglene for bruk av kirkens klokker.

Kirkerådet er klar over at det på enkelte steder i landet har vært enkelte klager på støy ved kirkeringing. For å motvirke støyproblemer, er det viktig at en ved bygging eller endring av et klokketårn utformer det som et instrument. Slik flygelet har klangkasse og en reflekterende flate som «kaster» lyden ut, bør også utformingen av klokketårnet være. Dette vil gi en rundere og mer avdempet klang, og det vil også være mulig å styre lydens retning.

Kirkerådet mener bruk av klokker og ringetradisjoner er en viktig del av Norges kulturarv, som må holdes i hevd. Dette gjelder særlig steder hvor manuell ringning fortsatt praktiseres.

Dagens regler bygger på et felles minimums bruk av kirkens klokker i forbindelse med gudstjenester og kirkelige handlinger som alle skal følge. I tillegg åpner det for at lokale skikker som går ut over dette skal fortsette.

Forslaget foreslår mindre redaksjonelle/praktiske endringer og et par endringer som kom opp i forbindelse med gjennomgang av ny ordning for hovedgudstjenesten i 2010/2011:

- I henhold til rundskriv P-2/2010 fra FAD (8.8), anbefaler Kirkerådet at lokale ringeskikker registreres i kirkebyggdatabasen og ikke i kallsboken.
- Det har vært drøftet om «kirkens prest» er tydelig nok eller om en bør endre til «den prest som har vedkommende sokn som særskilt tjenestested (særskilt arbeidsområde)». Kirkerådet mener at det kirkens prest er tydelig nok.
- PKT 1.3 legger ansvaret for regler og oppfølging til prost og menighetsråd. Det er kommet forslag om at ansvaret legges til fellesrådet. Kirkerådet mener at det er hensiktsmessig at ansvar for at reglene legges til prost og menighetsråd.

Det er i tillegg skjedd noen endringer i bruken av kirkens klokker som bør vurderes om de skal tas inn i retningslinjene.

1. Det er forslag om å ha et eget punkt om bruk av kirkens klokker i advents- og fastetiden. Forslaget er at en da kan bruke færre klokker ved sammenringing enn ellers. Dette er allerede dekket i pkt 1.2, men om en ønsker det tydelig markert kan en gi det et eget punkt.
2. Det er også et forslag om at en i en vigsel kan klemte 3 ganger 3 slag etter den aronittiske velsignelsen.
3. Kirkekonsertene har ikke alltid en tydelig profil i forhold til om de ut fra dagens regler kan sammenringes. For å forenkle regelverket foreslår vi at det åpnes for å ringe ved kirkekonsserter generelt. Kirkerådet foreslår at en i pkt 7 endre teksten til: Sammenringing kan skje ved en eller flere klokker før kirkekonsserter.

4. Kirkene får i noen sammenhenger forespørsel om å ringe for å markere aksjoner eller støtte demonstrasjoner. Mange er usikre på hvordan reglene er for dette. Forståelsen av Kirkeklokkenes bruk er beskrevet i pkt 2: De skal tjene kirkens liturgiske liv og er en del av kirkens liturgiske liv. Ut fra det bør en være restriktiv i bruk av klokkene til annet bruk. Det er foreslått et nytt siste punkt: Kirkeklokkene er til kirkelig bruk, jf § 1. Ringing med kirkens klokker kan ikke benyttes for å markere deltagelse i aksjoner eller som støtte til demonstrasjoner. Kirkerådet/bispemøtet kan bestemme at kirkens klokker skal brukes i spesielle situasjoner.

Forslag til Regler for bruk av kirkens klokker

§ 1. Formål

Kirkeklokkene er utviklet av den kristne kirke for å tjene dens liturgiske liv. Klokkene er egentlig musikkinstrumenter, en del av det liturgiske utstyr, og ringertjenesten er en liturgisk funksjon. De liturgiske funksjoner kirkeklokkene har i en evangelisk kirke, kan sammenfattes under følgende hovedpunkter:

- å forkynne Guds ære - å peke oppover på samme måte som også kirketårnet og kirkespiret gjør det;
- å samle Guds folk til gudstjeneste;
- å kalle Guds barn til bønn og forbønn;
- å minne om det evige livs mål hos Gud i himmelen.

De følgende bestemmelser er å anse som et felles minimum alle kirker skal følge. Lokale ringeskikker som går ut over dette minimum, skal holdes i hevd og fortsette som hittil.

§ 2. Definisjon

Etter måten å bruke klokkene på sondrer man mellom:

Ringing: selve klokken svinger på sin aksel. Dette er den mest vanlige bruk.

Kiming: man slår i rask takt med kolven mot klokkens slag-ring. Dette er for fest og høytid.

Klemting: man slår i langsom takt med kolven mot klokkens slag-ring. Dette er bruken ved sorg o. l.

Når flere klokker skal ringes samtidig:

Man begynner da med den minste av klokkene, deretter den nest minste osv., og hver gang med en pause på 15-30 sekunder. Når man slutter å ringe, stopper man den minste klokken først, deretter den nest minste osv., som da man begynte.

§ 3. På vanlige søn- og helligdager

Til hovedgudstjenesten:

To forringinger, vanligvis med den største klokken, hver gang i ca. 5 minutter, til de tider som er lokal sedvane (f. eks. 9 og 10, eller 10 og 10. 30 e. l.).

Sammenringing, med alle klokker, i ca. 5 minutter. Denne ringing kan avsluttes med tre klemt, helst med den største klokken.

De avsluttende 3 ganger 3 klemt, i tre atskilte grupper, og helst med den største klokken.

Til andre gudstjenester:

Bare sammenringing.

§ 4. På spesielle dager og tider i kirkeåret.

På alle høytidsdagene til jul, påske og pinse kimes det til høymesse: umiddelbart etter første og annen forringing og før sammenringingen, med den største klokken i ca. 5+5 minutter - med en pause imellom på 1-2 minutter, slik

1. forringing

Kiming i ca. 5 min.

Pause 1-2 min.

Kiming i ca. 5 min.

2. forringing

Kiming i ca. 5 min.

Pause 1-2 min.

Kiming i ca. 5 min.

Pause 1-2 min.

Kiming i ca. 5 min.

Pause 1-2 min.

Kiming i ca. 5 min.

Sammenringing

På høytidsaftenerne, dvs. på julaften, påskeaften og pinseaften, ringes det i ca. 5 minutter og kimes det i ca. 5 minutter avvekslende og med en pause imellom på 1-2 minutter i til sammen en time, vanligvis mellom kl. 17 og 18.

I advents- og fastetiden kan det brukes færre klokker til sammenringing enn ellers i kirkeåret.

§ 5. Ved gudstjenester på hverdager i uken:

Bare sammenringing.

§ 6. Ved de kirkelige handlinger

Konfirmasjon:

Det ringes med alle klokkene under prosesjonen.

Vigsel:

Det kan ringes i ca. 5 minutter før **og** etter handlingen, **og det kan klemtes tre ganger tre bønneslag ved handlingens slutt.** .

Gravferd:

Det klemtes med den største klokken i ca. 5 minutter før sammenringingen, som skjer med samme klokke.

Det kan klemtes mens følget går til graven, og mens kisten senkes, og 3 ganger 3 slag ved handlingens slutt.

Det kan ringes mens følget går fra graven.

Annen bruk av klokkene bør fortsette etter gammel sedvane.

Ordinasjons- og vigslingshandling:

Det ringes med alle klokkene eller kimes under prosesjon.

Kirkevigsel:

Aftenen før ringes og kimes det som på høytidsaftener.

§ 7. Kirkekonsserter o. l.

Sammenringing kan skje med en klokke. *dersom konserten også inneholder klare liturgiske elementer, så som tekstlesning, tale, bønn, salmesang.*

§ 8. Klokkespill

Klokkespill kan komme i tillegg til, men aldri istedenfor den foreskrevne bruk av klokkene etter dette regulativ.

§ 9. Avgjørelsesmyndighet

I samarbeid med ringer/kirketjener og kirkens prest registrerer menighetsrådet alle eventuelle lokale ringeskikker som går ut over de bestemmelser som er gitt i veiledningenes punkt 2 - 6. **Dette gjelder også tradisjoner med manuell ringing.** *Denne oversikt føres inn i kallsboken.*

I samråd med ringer/kirketjener og kirkens prest avgjør menighetsrådet hvordan ringebestemmelsene best kan tilpasses vedkommende kirke ut fra foreliggende muligheter (antall klokker) og tidligere praksis. Rådet sørger for at bestemmelsene for den enkelte kirke blir trykt og kunngjort på passende måte.

Menighetsråd og prost ser til at bestemmelsene blir fulgt i praksis.

§ 10 Annen bruk av kirkeklokkene

Kirkeklokkene er til kirkelig bruk, jf. § 1. Ringing med kirkens klokker kan ikke benyttes for å markere deltagelse i aksjoner eller som støtte til demonstrasjoner. Kirkerådet/bispemøtet kan bestemme at kirkens klokker skal brukes i spesielle situasjoner.

Samtale- eller høringsspørsmål 11:

- A. *Støtter dere forslagene i punkt 1-4 i innledningen ovenfor?*
- B. *Er det noen endringer i regelverket nedenfor som dere vil foreslå?*